ÖREBRO UNIVERSITET
Akademin för humaniora, utbildning och samhällsvetenskap
Huvudområde: pedagogik

Flerspråkiga elevers skolsituation – en diskursanalytisk studie

Ida Gäfvert & Linnea Argårds

Pedagogik med didaktisk inriktning III
Uppsats, avancerad nivå, 15 högskolepoäng
Höstterminen 2011-2012

Abstrakt

Syftet med detta examensarbete är att fördjupa förståelsen för flerspråkiga elevers skolsituation i Sverige. Vi undersöker forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation och belyser denna problematik utifrån ett lärarperspektiv samt ur ett elevperspektiv. Vår analys utgår ifrån följande forskningsfrågor:

- *Hur framträder sambandet mellan skolprestation och flerspråkighet i forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation?*
- *Hur framträder lärares arbete med och uppfattningar om flerspråkiga elever i forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation?*
- *Hur framträder flerspråkiga elevers identitetsskapande i forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation?*

Vi använder oss utav en diskursteoretisk ansats och analyserar fem avhandlingar för att söka svar på våra frågor och för att synliggöra de diskurser som finns i texterna kring flerspråkiga elevers skolsituation. De huvuddiskurser som trätt fram kan sammanfattas som att de flerspråkiga eleverna inte presterar på samma nivå som de enspråkiga, svenska eleverna. Lärare uppfattar ofta flerspråkiga elever som ”jobbiga” eller som ”struliga”. De flerspråkiga eleverna ses ofta som elever som är i behov utav särskilt stöd. De flerspråkiga eleverna ges inte samma chans som enspråkiga, svenska elever att skapa sig en egen identitet som elev i den svenska skolan. Istället tillskrivs de ofta en roll på grund utav de förutfattade meningar och föreställningar som lärare, övrig personal på skolan och andra elever har om de flerspråkiga eleverna. Samhället idag ser på flerspråkighet som något positivt. Det anses vara positivt att kunna flera språk, att resa och se sig om i den alltmer globaliserade värld som vi lever i. En slutsats som vi drar är att det är besynnerligt och nedstämmande att flerspråkighet i skolans värld ses som något negativt och som förknippas med lågpresterande elever som är ”jobbiga” att arbeta med. Vårt kunskapsbidrag är alltså tvåfallt; Forskningsfältet flerspråkighet i skolan domineras av ett tal om flerspråkighet som något problematiskt och detta ställer krav på (blivande) lärare inom svensk skola att dels vara medvetna om denna diskurs dels, arbeta aktivt för att förändra den.

1. INLEDNING **1**

1.2 EN FÖRSTA SYFTESFORMULERING 2

1.3 DISPOSITION 2

2. FLERSPRÅKIGHET – EN FORSKNINGSÖVERSIKT **3**

2.1 FLERSPRÅKIGHET I SKOLAN – EN HISTORISK ÖVERBLICK 3

2.2 BEGREPPET FLERSPRÅKIGHET 6

2.3 MODERSMÅLSUNDERVISNINGENS BETYDELSE 9

2.4 UPPFATTNINGAR OM OCH BEMÖTANDET AV FLERSPRÅKIGA ELEVER 11

2.5 FLERSPRÅKIGHET OCH IDENTITETSSKAPANDE 12

3. TEORETISKA & METODOLOGISKA ÖVERVÄGANDEN **15**

3.1 EN KVALITATIV FORSKNINGSANSATS 16

3.2 DISKURSTEORI 16

3.2.1 Ett diskursteoretiskt analysverktyg *18*

3.2.2 Analysens nivå och motdiskurser *19*

3.3 FORSKNINGSPROCESSEN 19

3.3.1 Vår roll som forskare *22*

3.4 SYFTE OCH PRECISERAD FRÅGESTÄLLNING 22

4. RESULTAT **23**

4.1 FORSKNINGENS TAL OM SAMBANDET MELLAN SKOLPRESTATION OCH FLERSPRÅKIGHET 24

4.2 FORSKNINGENS TAL OM LÄRARES ARBETE MED OCH UPPFATTNINGAR OM FLERSPRÅKIGA ELEVER 27

4.3 FORSKNINGENS TAL OM FLERSPRÅKIGA ELEVERS IDENTITETSSKAPANDE 35

5. DISKUSSION **40**

5.1 MELLAN STUDIE OCH ”VERKLIGHET” 42

6. REFERENSER **44**

BILAGOR **49**

BILAGA 1 49

BILAGA 2 50

BILAGA 3 51

BILAGA 4 52

BILAGA 5 54

1. INLEDNING

Som blivande språklärare i gymnasieskolan finns hos oss ett intresse för språk och flerspråkighet. Vi är intresserade utav flerspråkiga elever i relation till skolan som institutionellt sammanhang och flerspråkiga elevers skolsituation.

Enligt Skolverket (2011) finns det väsentliga skillnader mellan elever som har svenska som modersmål och elever med annat modersmål än svenska när man tittar på deras skolresultat. Klassrummen i den svenska skolan är idag mer mångkulturella än de någonsin varit. Idag finns upp emot 150 olika modersmål representerade bland eleverna i grundskolan och nästan tjugo procent av eleverna har ett annat modersmål än svenska. Det betyder att många elever använder sig utav mer än ett språk varje dag. Detta innebär för oss som blivande lärare bland annat att vi kommer att möta en stor språklig mångfald. Är vi beredda på att möta den? Detta var tidigare en fråga som främst språklärare behövde uppmärksamma (främst lärare i ämnet svenska och svenska som andraspråk), men idag är det en fråga som rör alla som arbetar i skolan då språkfrågor och globaliseringsfrågor uppmärksammas allt mer i skola och samhälle. De flerspråkiga elevernas kunskapsutveckling sker inte bara på vissa lektioner utan under hela skoldagen och inom alla ämnen.

Vi har fått ett intryck av att flerspråkiga elevers skolsituation och prestationsnivå ses som problematisk eftersom de flerspråkiga eleverna inte presterar på samma nivåer som deras enspråkiga jämlikar. Detta i relation till deras identiteter som flerspråkiga individer i den svenska skolan samt lärares arbete med flerspråkighet kan ses som ett komplext sammanhang. Detta menar vi behöver undersökas och är för oss intressant och inspirerande eftersom de elever med annat modersmål än svenska är och blir en allt större del utav den svenska skolan och vi kommer inom en snar framtid att möta denna stora språkliga och kulturella mångfald i vårt arbete som lärare. Vår utgångspunkt är att alla lärare som arbetar i svensk skola behöver kunskaper om och förståelse för flerspråkighet för att på bästa sätt kunna bemöta och arbeta med dessa elever. Vi vill därför undersöka vidare hur flerspråkiga elevers skolsituation ser ut, hur detta relateras till dessa elevers identitetsskapande samt hur arbetet kring flerspråkighet i skolan ser ut. Detta forskningsintresse och vår syn på flerspråkiga elevers skolsituation som komplex och mångfacetterad leder oss fram till en första formulering av vårt syfte.

1.2 En första syftesformulering

Syftet med detta examensarbete är att fördjupa förståelsen för flerspråkiga elevers skolsituation i Sverige. Vi vill undersöka forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation och vi kommer att använda avhandlingar inom detta område som empiriskt material.

1.3 Disposition

Detta examensarbete består utav fem kapitel. Det första kapitlet har inletts med en presentation av vårt forskningsintresse och innehåller vår första syftesformulering.

Kapitel två behandlar begreppet flerspråkighet och inleds med en kort historisk överblick kring flerspråkighet i svensk skola. Därefter diskuteras begreppet flerspråkighet samt några i sammanhanget centrala och relevanta beteckningar som är kopplade till språk och flerspråkighet. Sedan diskuteras modersmålsundervisningens betydelse, uppfattningar om och bemötandet av flerspråkiga elever och vi belyser avslutningsvis i detta kapitel flerspråkighet i relation till identitetsskapande.

I kapitel tre redogör vi för våra teoretiska och metodologiska överväganden. Kapitlet inleds med ett avsnitt om en kvalitativ forskningsansats. Sedan följer ett avsnitt där vi diskuterar en kvalitativ forskningsansats med fokus på diskursteori och analys då vi valt denna ansats och metod för att analysera vårt empiriska material. Därefter motiverar och diskuterar vi de urval vi gjort samt vår roll som forskare. Kapitlet avslutas med en precisering av syfte och frågeställning.

I kapitel fyra presenteras forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation. Kapitlet inleds med en presentation av de tre dominerande diskurser som vi funnit i vår analys av det empiriska materialet. Därefter följer tre avsnitt som är organiserade utifrån våra tre forskningsfrågor där vi redogör mer utförligt för de diskurser som vi inledningsvis presenterat.

Det femte och avslutande kapitlet innehåller en diskussion med utgångspunkt i våra resultat. Avslutningsvis ställer vi också frågan om de val vi gjort inom ramen för vår forskningsprocess. Vi diskuterar vad det är som intresserat oss, vad som varit vår målsättning

med detta examensarbete och vad det är vi undersökt och på vilket sätt vi gjort det. Vidare ges förslag på framtida studier kring flerspråkiga elevers skolsituation.

2. FLERSPRÅKIGHET – EN FORSKNINGSÖVERSIKT

För att senare kunna precisera vårt syfte och vår frågeställning behöver vi veta vad vi egentligen menar när vi talar om flerspråkighet och flerspråkiga elevers skolsituation. För att skapa oss en bild av hur flerspråkighet uppfattas i den svenska skolan vill vi inledningsvis belysa begreppet flerspråkighet i skolan ur ett historiskt perspektiv. Detta för att vi sedan ska kunna gå närmare in på hur flerspråkiga elevers skolsituation ser ut idag och hur begreppet flerspråkighet nu förstås.

2.1 Flerspråkighet i skolan – en historisk överblick

I boken *Invandrarna och hemspråksreformen* berättar Emmanuel Morfiadakis (1981) att invandringen till Sverige, fram till 1960-talet, ansågs som något temporärt och invandringen betraktades som en tillfällig lösning på det arbetskraftsproblem som fanns i Sverige under den här tiden. Allmänheten samt stadsmakterna förmodade att de människor som invandrat till Sverige endast skulle stanna en begränsad tid. På grund utav olika sociala och ekonomiska faktorer blev detta antagande felaktigt och en stor andel av dem som invandrat till Sverige valde att stanna. Detta ledde till en grundlig debatt som berörde invandrarnas sociala villkor och för att underlätta processen att ”anpassa” sig till det svenska samhället genomfördes gedigna åtgärder under denna tid. Vidare beskriver Morfiadakis (1981) hur den så kallade ”hemspråksreformen” infördes i Sverige den 1 juli 1977. Hemspråksreformen medförde att barn inom språkliga minoriteter gavs rätten att delta i hemspråksundervisning. Detta innebar att samhället öppnade upp möjligheter för de barn med utländsk bakgrund att aktivt kunna delta i utbildningen som är en central del av det svenska samhället. Att ett utvecklat modersmål ger bättre möjligheter att uttrycka sig och skapar bättre förutsättningar till att känna samhörighet var de dominerande argumenten som framhölls för hemspråksreformens betydelse för den svenska skolan.

Vi tolkar det som att skolans såg som sitt uppdrag att ta till vara på elevers kulturarv och flerspråkighet och att detta även låg till grund för hemspråksreformens införande i juli år 1977, som en del i arbetet för en likvärdig skola.

I Lgr 80, läroplanen för grundskolans mål för likvärdig utbildning står följande:

> Elev med annat hemspråk än svenska har rätt att få en med andra elever likvärdig utbildning. Skolan måste – samtidigt som den stärker dessa elevers språkutveckling – aktivt ta till vara deras kulturarv (Lgr80, Läroplan för grundskolan 1980, s 14).

Hemspråksundervisningen i den svenska skolan startade relativt sent jämfört med när invandringen startade på allvar i Sverige. Vi ser det som märkligt att hemspråksundervisningen inte tog fart tidigare i den svenska skolan eftersom det troligen hade gynnat de grupper med barn med utländsk bakgrund att delta i hemspråksundervisning och därmed utveckla sin flerspråkighet. Samtidigt så ställer denna typ av undervisning högre krav på lärare och kan hjälpa elever att utveckla sin flerspråkighet samt sin identitet i skolan. I kapitlet ”Hemspråk i den svenska skolan” beskriver Arja Paulin (1993/1995), likt Morfiadakis (1981), att hemspråksundervisningen i Sverige startade relativt sent och hon påpekar att det är först i Lgr 80 som hemspråk finns med som ämne för första gången. Paulin (1993/1995) redovisar även för Lgr 69 där det endast påträffas en kursplan för det finska språket som hemspråk. Författaren menar att hemspråksreformen som trädde i kraft år 1977 innebar en stor förändring som inte enbart berörde de barn med utländsk bakgrund utan även ställde högre krav på lärarna i skolan. Hemspråkslärarens kompetens och arbetsuppgifter justerades för att passa in i den nya hemspråksreformen och även svenskundervisningen reglerades för att bättre adapteras. Paulin (1993/1995) förklarar vidare att skolans mål med hemspråksundervisningen var att eleven skulle få en tydlig identitet, en stark självkänsla, en aktiv tvåspråkighet samt en delaktighet i två kulturer. Hon beskriver att det var hemspråkslärarens uppgift att ge studiehandledning och undervisning i hemspråket på alla stadier.

För att hemspråksreformen skulle kunna genomföras behövdes det utbildade lärare inom detta ämne och det behövdes även struktur kring undervisningsformen och hur den skulle genomföras i skolan. I rapporten *Den mångkulturella skolan – ideal kontra verklighet* av Sally Jonsson Lilja (1999) nämns att mellan 1977 och 1988 utbildades lärare på den så kallade hemspråkslinjen till att bli hemspråkslärare. Jonsson Lilja (1999) berättar även att staten hade ansvar för hemspråksundervisningens organisering och finansiering fram till år 1991.

Begreppet ”hemspråk” ändrades i juli 1997 till ”modersmål” och detta medförde att elevernas olika modersmål nu skulle ses som likvärdiga med det svenska språket.

I samband med att läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, Lpo 94 fastställdes, förändrades modersmålsundervisningen i den mån att den nu skulle ges utanför timplanens ordinarie tid. I kapitlet ”Hemspråksundervisningen” skriver Kenneth Hyltenstam och Veli Tuomela (1996) att modersmålsundervisningen kunde ges enligt ytterligare tre alternativ förutom utanför timplanens tid; inom språkvalet, inom skolans val samt inom elevens val. Modersmålsundervisningen skulle nu inte ersätta undervisning i övriga ämnen utan ges på annan tid.

I Lpo 94 beskrivs grunden för en likvärdig utbildning i skolan:

> Undervisningen skall anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Den skall med utgångspunkt i elevens bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling (s 4).

Detta tolkar vi som att alla elever skall ha rätt till undervisning av sitt modersmål för att deras flerspråkighetsutveckling skall få en god grund att vila på. Vi tror att detta betyder att skolan måste ta tillvara på alla elevers möjligheter och se varje individ med potential att utvecklas, inte minst de flerspråkiga eleverna. Detta betyder att om skolan på bästa sätt främjar elevernas lärande och kunskapsutveckling, oavsett bakgrund och språklig förmåga, borde alla elever få en möjlighet att utvecklas till egna individer med egna identiteter.

I kursplanen för modersmål (Skolverket 2000:135) beskrivs vikten av modersmålet för den kulturella och personliga identiteten:

> Ämnet modersmål syftar till att ge elever med ett annat modersmål än svenska möjligheter att tillsammans med andra vidareutveckla sina kunskaper i modersmålet. Därigenom kan deras självkänsla stärkas och uppfattningen om den egna livssituationen tydliggöras. Utbildningen i modersmål syftar dessutom till att främja elevernas utveckling till flerspråkiga individer med flerkulturell identitet. Lärande är starkt förknippat med modersmålet och att befästa kunskaper i det egna språket är en väg till att lära också på svenska. Ämnet har därför det viktiga uppdraget att stödja eleverna i deras kunskapsutveckling (kursplan för modersmål, 2000:135).

I den nya kursplanen för modersmål (Skolverket 2011) beskrivs syftet med modersmålsundervisningen i skolan:

> Undervisningen i ämnet modersmål ska syfta till att eleverna utvecklar kunskaper i och om sitt modersmål. Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla sitt tal- och skriftspråk så att de får tilltro till sin språkförmåga och kan uttrycka sig i olika sammanhang och för skilda syften. Undervisningen ska bidra till att eleverna erövrar kunskaper om modersmålets uppbyggnad och blir medvetna om modersmålets betydelse för det egna lärandet i olika skolämnen (skolverket 2011).

Som vi nu sett har alltså lärares arbete och uppdrag tidigare justerats för att bättre anpassas till elever med annat modersmål än svenska. Det ställdes andra krav på lärarna i och med hemspråksreformens införande och precis då som nu så menar vi att det är rimligt att anta att det idag ställs nya krav på lärare i den svenska skolan eftersom det nu finns en större kulturell och språklig mångfald i våra klassrum än vad det någonsin tidigare funnits. Genom att förstå läroplanerna och kursplanerna över tid kan vi dra slutsatsen att alla lärare som arbetar i den svenska skolan bör ha kunskaper om och förståelse för flerspråkighet för att på bästa sätt kunna möta och arbeta med flerspråkiga elever. Detta ser vi som ett uttryck för en fortsatt strävan efter en likvärdig utbildning för alla elever som går i svensk skola.

2.2 Begreppet flerspråkighet

Vi vill nu gå närmare in på innebörden av begreppet flerspråkighet och vi tar även upp några i sammanhanget centrala och relevanta beteckningar som är kopplade till just språk och flerspråkighet.

Det är relevant att veta vilka olika centrala beteckningar som är kopplade till språk och flerspråkighet eftersom det i vårt examensarbete cirkulerar många olika beteckningar. Det blir relevant med en slags förklaring av beteckningarna så att det blir enkelt att förstå och ta till sig dem. Det kan även ses som problematiskt att det finns olika definitioner av beteckningarna och vi önskar därför belysa dem enligt olika källor. Enligt Nationalencyklopedin definieras ”tvåspråkighet” och ”flerspråkighet” som principiellt samma fenomen (NE 2011). Det innebär en användning eller behärskning av två eller flera språk medan ”modersmål” förklaras som det språk man lär sig först. ”Förstaspråk” definieras som en individs modersmål.

I rapporten *Flera språk – fler möjligheter* av skolverket (2002/2003) beskrivs ”förstaspråk” och ”modersmål” ha olika betydelser vilket skiljer sig emot vad Nationalencyklopedins definition säger. Skolverket (2002/2003) definierar ”förstaspråket” som följande: ”… barnets/elevens första språk – särskilt när detta inte är modersmål för en eller båda

föräldrarna” (Skolverket 2002/2003, s 11). Vidare benämns ”modersmål” med följande definition: ”barns och elevers första språk och ämnet modersmål (med kursplan och betygskriterier)” (Skolverket 2002/2003, s 12).

Gisela Håkansson (2003/2010) visar att det inte är helt enkelt att definiera de olika begreppen som cirkulerar i vårt samhälle och i skolan över olika tidsperioder när det handlar om olika former av flerspråkighet. Definitionen av tvåspråkighet kan baseras på olika kriterier som Håkansson (2003/2010) menar att Skutnabb-Kangas använt sig av i tidigare forskning. Enligt *Ursprungskriteriet* har den som är tvåspråkig lärt sig två språk från början samt att modersmålet är det språk man lär sig först. *Kompetenskriteriet* visar på att modersmålet är det språk man behärskar bäst samt att den som är tvåspråkig behärskar två språk lika bra. Detta kriterium kan vara svårt att förhålla sig till eftersom definitionen av att ”behärska ett språk” kan tes olika. Enligt *funktionskriteriet* är en tvåspråkig person någon som kan använda två språk i olika situationer som är anpassade efter samhällets kutymer och önskemål och det är detta kriteriet man refererar till när man talar om ”funktionell tvåspråkighet”. Det fjärde kriteriet kallas *attitydkriteriet* och visar att det språk man identifierar sig med är modersmålet. Det betyder att en person kan identifiera sig själv som tvåspråkig eller bli identifierad av någon annan som tvåspråkig.

I boken *Språkliga möten* av Ulla Börestam och Leena Huss (2001) förklaras definitionen av tvåspråkighet även här med hjälp av de fyra kriterierna som nämndes ovan. Inom kriteriet *ursprung* finns det två varianter som forskare nämner som simultan samt successiv tvåspråkighet. Med detta menas att den simultana flerspråkigheten kan preciseras med att ett barn har börjat lära sig två språk före tre års ålder men om barnet börjar lära sig det andra språket efter tre års ålder benämns det som successivt tvåspråkigt. Börestam och Huss (2001) menar att man ofta talar om successiv tvåspråkighet när ett barn anländer till ett nytt land och lär sig ett nytt språk i skolan och därmed befinner sig i en ny språkmiljö.

Skolan är en social arena där språk dagligen används för att knyta kontakter och där ett socialt samspel ständigt sker mellan elever. I kapitlet ”Flerspråkighet till vardags – en introduktion” beskriver Jakob Cromdal och Ann-Carita Evaldsson (2003) att både modersmål och majoritetsspråk fungerar som kommunikativa möjligheter i barns vardag där sociala kontakter ständigt anammas och etableras. Det beskrivs att användandet av flera språk ses mer som en regel än ett undantag i skolan, både i och utanför klassrummet. De språkliga gränserna överskrids genom relationer mellan elever med olika språklig bakgrund och detta skapar hela

tiden nya sociala gemenskaper. Flerspråkighet bör ses som något som utövas snarare än en definition av det en individ är. Det bör ses som en social praktik. Idag finns ett intresse kring människors användande av flera språk och hur detta är organisatoriskt uppbyggt i ett socialt samspel. Termen ”kodväxling” framkom ur ett behov av att benämna satser samt yttranden som innehåller fler enheter än ett språk under 1970-talet (Cromdal & Evaldsson 2003).

Kodväxling är något som kan ske i ett socialt samspel mellan flerspråkiga elever. Vi finner det relevant för vår studie att presentera begreppet kodväxling närmare eftersom det sociala samspelet ofta är knutet till elevers identitetsskapande.

Kodväxling är ett begrepp som är relaterat till flerspråkighet eftersom det innebär ett användande av flera språk i ett och samma samtal. Kodväxling kan endast ske om aktörerna behärskar två eller flera språk och kodväxling är något som är vanligt förekommande bland eleverna i skolan. Om lärare har kunskap om kodväxling kan kunskapsutvecklingen och lärandet hos flerspråkiga elever främjas. Främjandet kan ske genom att lärare förmedlar en förståelse och därmed även bidrar till att skapa en trygghet i klassrummet. Definitionen av kodväxling är enligt Håkansson (2003/2010) en samtidig användning av två eller flera språk och i detta uttryck uppfattas ofta en positiv klang eftersom det ses som en symbol för stark språklig kvalifikation. I kapitlet ”Konversationsanalys och tvåspråkigt samspel” av Jakob Steensig (2003) förtydligas användandet av kodväxling bland flerspråkiga elever. Kodväxling innebär att två eller fler flerspråkiga elever byter ut ord och/eller meningar till ett annat språk samtidigt som samtalet hålls flytande. Kodväxling kan ibland användas när det pågår en maktkamp mellan deltagarna. Vidare i kapitlet ”Kodväxling som resurs i samspel” av Finn Aarsaether (2003) beskrivs användandet av kodväxling som något naturligt i flerspråkiga människors vardagsliv. Det behöver inte vara avsaknad av språklig skicklighet som ligger till grund för användandet av kodväxling, utan utövandet kan visa på en väl språklig behärskning hos brukaren. Det som kan ligga till grund för utövandet av kodväxling kan vara olika förhållanden i samspelet mellan de olika språkliga parterna. De deltagande använder sig av kodväxling för att utbrodera och betona deras andel i det flerspråkiga samtalet och den kodväxling som sker innebär en vidare tillgång inom samtalet för de medverkande parterna.

Kodväxling kan ses som något inkluderande men även exkluderande. De elever i skolan som väljer att använda sig av kodväxling innesluter de deltagare som behärskar de språk i fråga samt utesluter de som inte behärskar språken. Håkansson (2003/2010) belyser att kodväxling även kan användas för att skapa ett effektfullt yttrande i elevers samtal samt även för att öka

uppmärksamheten hos övriga deltagare i samtalet. Kodväxling utgör ett tillägg i elevernas interaktion i form av en ny dimension i samtalet som bl.a. bidrar till den ökade uppmärksamheten.

Enligt Börestam och Huss (2001) menar Appel och Muysken att genom styrningen i lyssnarens uppmärksamhet inkluderas denne i samtalet. Ett exempel som ges på exkludering inom språklig kodväxling är när vuxna övergår till att diskutera ämnen de inte önskar att deras barn hör t.ex. på engelska. Enligt Börestam och Huss (2001) menar Gumperz att kodväxlingens effekt ligger i kontrasten mellan de språk som används och menar att ord på olika språk kan inneha olika mening i form av t.ex. distans och formalitet samt intimitet och känslor. Cromdal och Evaldsson (2003) menar att kodväxling ofta används av elever i skolan för att utjämna de etniska gränserna i den kulturellt heterogena miljö som skolan ofta är. Kodväxling används även som ett slags maktutövande genom ett styrande av deltagare i t.ex. olika gemensamma arbeten i klassrummet. I kapitlet ”Elevers flerspråkiga aktiviteter och dominerande enspråkiga former för kommunikation” av Ann-Carita Evaldsson (2003) förklaras att elevers användande av flerspråkighet i skolan inte sker i en social och kulturell instängdhet utan det används även i t.ex. ett enspråkigt klassrum. Flerspråkighet bryter sig alltså in i den enspråkiga norm som ofta finns i ett klassrum genom den flerspråkiga elevens aktiva språkblandning.

En flerspråkig individ innebär för oss att denne talar mer än ett språk. Till exempel talas ett annat språk än svenska i hemmet (modersmålet) och det svenska språket talas och utvecklas i skolan.

2.3 Modersmålsundervisningens betydelse

Vi tänker nu gå vidare in på vad modersmålsundervisningen betyder för flerspråkiga elever och vad det innebär att lära sig ett andra språk. I den svenska skolan bedrivs den större delen av all undervisning på svenska och det är detta språk som eleverna behöver behärska för att tillgodogöra sig nya kunskaper och för att nå akademisk framgång.

Modersmålsundervisningens betydelse är ett forskningsområde som är relevant för vår studie eftersom det bidrar till elevernas utveckling av sin flerspråkighet och därmed är en grundsten till dessa elevers kunskapsutveckling även i övriga ämnen. Inom modersmålsundervisningen

ges även tillfälle för eleverna att känna en samhörighet både till sitt språk men även till övriga elever i samma situation.

Det är viktigt att modersmålsundervisningen får ta plats i den svenska skolan eftersom en dominerande uppfattning tycks vara att den kan stimulera lärandet och kunskapsutvecklingen hos flerspråkiga elever. Det skulle innebära att barn får en möjlighet att utveckla både sitt modersmål och sitt andraspråk. Vi tolkar det som att om en elev ges utrymme att växa och forma sin egen identitet i skolan minskar risken för att eleven ges en redan färdigt konstruerad identitet som annars kan ske när det talas om barn. Modersmålsundervisningen i skolan är angelägen och det är även viktigt att arbeta aktivt med denna typ av undervisning redan i förskolan. Under 1980-talet och framåt har metoder för att främja tillägnandet av ett andra språk hos barn med utländsk bakgrund sökts eftersom det inte längre togs för givet att en fungerande modersmålsundervisning direkt ledde till automatisk inlärning av ett andra språk (i det här fallet svenska). Om ett barn ska fortsätta att växa och etablera en identitet behövs kontinuerligt stöd samt främjande från skolpersonal så att barnet inte upplever en isolering i ett språkfack/identitetsfack utan får uppleva båda kulturer genom språket (Nauclér, Welin och Ögren 1988).

Det skulle kunna sägas att om en elev med två eller flera språk aktivt deltar i modersmålsundervisning bidrar detta till att eleven även kan utveckla lärandet och kunnandet av sitt andraspråk, t.ex. svenska. Lärande stimulerar ytterligare lärande och kunskap och vi menar att det är rimligt att flerspråkiga elever som deltar i modersmålsundervisningen även stimulerar sitt svenska språk. I skolverkets rapport *Hemspråksundervisningen – en översyn* (1996) dras slutsatsen att modersmålsundervisning bidrar till och påverkar elevens förmåga att även utveckla sitt andraspråk. De forskningsresultat som presenteras tyder på att genom modersmålsundervisning stärks elevens språkutveckling av modersmålet men även av det svenska språket. Rapporten visar även att modersmålsundervisningen har en betydande roll för elevens erhållande av kunskap samt utveckling av en trygg etnisk identitet.

Modersmålsundervisningen har alltså stor betydelse för de flerspråkiga eleverna, för utvecklingen av deras modersmål, men även för utvecklingen av deras andraspråk. För att de flerspråkiga eleverna skall nå akademisk framgång i svensk skola krävs att de lär sig att behärska det svenska språket, deras andraspråk. Vi anser att om flerspråkiga elever ges möjlighet att utveckla sitt modersmål och därmed även sitt andraspråk kommer deras lärande utvecklas vilket kan leda till en större akademisk framgång i den svenska skolan.

2.4 Uppfattningar om och bemötandet av flerspråkiga elever

Hur lärare som arbetar i skolan ser på flerspråkighet och hur bemötandet av flerspråkiga elever har stor betydelse för hur de anpassar sig och skapar sin identitet som en elev i den svenska skolan. Jonsson Lilja (1999) genomförde under senare delen av 1990-talet en undersökning av modersmålslärarnas uppfattningar kring deras eget arbete samt hur de blev bemötta av de andra ämneslärarna på skolor i Göteborg. Resultatet visade att många modersmålslärare upplevde ett visst motstånd från samhället till deras arbete, vilket medförde en negativ attityd till flerspråkighet på skolorna som deltog i undersökningen. Det visade sig att modersmålslärarna upplevde avsaknad av trygghet och tolerans på skolorna. Däremot menar Jonsson Lilja (1999) att modersmålslärarna ändå fick en positiv respons från de deltagande flerspråkiga eleverna och deras föräldrar.

I dagens samhälle finns det ofta en generell uppfattning att annorlunda språkformer (användandet av flerspråkighet, t.ex. genom kodväxling[1]) betyder att utövaren innehar bristfälliga språkkunskaper i ett eller flera av språken som används. Vi har intrycket att det finns en uppfattning att unga ”slarvar” med språket och detta speglar av sig i den vuxna världen och felaktiga uppfattningar kring flerspråkiga elever kan därför finnas hos lärare. Som vi uppfattar det har bemötandet av och uppfattningen om flerspråkiga elever stor inverkan på dessa elevers identiteter och kunskapsutvecklande i skolan. Både föräldrar och lärare, uppmanar sina barn och elever att tala rent och att inte blanda språk, som t.ex. sker i kodväxling. Ofta finns det en förväntan från föräldrar till barn med utländsk bakgrund att modersmålet ska talas flytande medan lärares förväntningar på dessa barn, som i skolan är elever, är att de ska tala majoritetsspråket. En rimlig slutsats är att den vuxna världen, framför allt lärare, måste följa med i språkutvecklingen och inse att ett främjande av flerspråkigheten, som kan ske genom en acceptans av t.ex. kodväxling, endast stärker elevens förmåga att uttrycka sig och visar exempel på en god språklig förmåga (Normann Jørgensen 2003).

Skolpersonal (lärare, fritidspedagoger och rektor) inrättar ofta en enhetlig språklig ordning i klassrummet. Många lärare har begränsade kunskaper om elevers olika språkliga samt etniska bakgrunder vilket kan leda till ett ökat motstånd till användandet av flerspråkighet bland eleverna i skolan som en följd av oförståelse hos lärarna (Evaldsson 2003).

[1] För en förklaring av begreppet *kodväxling*, se tidigare avsnitt 2.2 där vi tar upp och förklarar detta begrepp.

Självklart finns det lärare som arbetar aktivt för att främja elevers flerspråkighet i skolan och ser det som något positivt att olika språk blandas i den övrigt så homogena skolan. Skolverket (2002/2003) belyser i sin rapport att lärare som undervisar flerspråkiga elever ofta finner det stimulerande att utföra arbete tillsammans med eleverna och att det medverkar till att stärka elevens identitet samt utveckling av dennes olika språk. Många lärare är positiva till att verka för en kulturell integration i skolan (Skolverket 2002/2003). Vi tolkar det som att flerspråkiga elever måste få en chans att synas och utvecklas i skolan för att skapa en trygg och naturlig arbetsmiljö för alla men även för att flerspråkighet ska få ta plats i klassrummet. I boken *Stärk språket, stärk lärandet* av Pauline Gibbons (2006/2010) beskrivs olika metoder för att gynna flerspråkigheten i klassrummet och för att få ”andraspråkselever” integrerade i det ordinarie klassrummet. Gibbons menar att vi bäst lär oss språk genom ett kontinuerligt användande i ett naturligt sammanhang. Om arbetssättet i skolan är språk- och kunskapsutvecklande kan en andraspråkselev tillägna sig både ämneskunskaper samt utveckling av andraspråket. Dessa kunskaper etableras mer effektivt hos eleven när ord och begrepp nyttjas i olika sammanhang.

2.5 Flerspråkighet och identitetsskapande

En utgångspunkt i detta avsnitt är att flerspråkiga elever har en identitet och ett sätt att se på världen genom sitt modersmål. I mötet med det andra språket och den svenska skolan som institution behöver de skapa sig en identitet som elev i den svenska skolan.

Språk är något som är nära kopplat till en människas identitet och identitetsskapande. Lärares bemötande av flerspråkiga elever påverkar hur deras identitet som elev i den svenska skolan konstrueras. Lärare kan ge stöd och vägledning genom att hela tiden ta bemötandet av flerspråkiga elever i beaktning så att de själva får en möjlighet att skapa sin egen identitet i skolan. Om lärarna är villiga och öppna för att skapa en bra och trygg skolmiljö för alla elever tillåts även elevernas egna identitetskonstruktioner få plats att bildas. Skolan kan ses som en social praktik där vi direkt får finna oss i rollerna som antingen lärare eller elev. Vi får förhålla oss till verksamhetens normer med förpliktelser och åtaganden samt visa respekt och hänsyn inför verksamhetens olika principer och regler. Det handlar om att den som deltar i denna sociala praktik måste vara en bricka i spelet och därmed anpassa sig efter en roll, en identitet som passar in i skolans värld. Skolan ställer alltså krav på barn som äntrar skolans värld att bli en elev och därmed få en annan roll och en annan identitet än att vara enbart barn.

Även klassrummet har en roll eftersom det är en arena för kommunikation, lärande och gemenskap i skolan. I skolan kan klassrummet ses som en social plats där roller och identiteter skapas och underhålls. Det är viktigt med en bra pedagogisk skolmiljö där elevers kapacitet att utvecklas inom deras lärande men även inom deras roller och identiteter främjas. En bra skolmiljö med engagerade lärare stimulerar elevers fallenhet att utveckla intressen och att tro på sig själva som individer (Hjörne & Säljö 2008).

Sökandet efter en identitet, inte minst i skolans värld, sker kontinuerligt och grundas i att vi alla har en önskan om att hitta en plats där vi passar in och accepteras. Vår identitet kan skapas utifrån olika aspekter men bottnar ofta i hur vi själva men även andra ser på oss som individer. Vi tror att detta blir särskilt påtagligt i skolans värld där unga människor vistas under en lång tid och där sociala gemenskaper lätt kan forma våra olika uppfattningar om människor. Detta kan i sin tur leda till att vi placerar människor i olika fack utifrån dessa uppfattningar. Vi söker alla en plats där vi kan passa in. Individens önskan att hitta en position i det samhälle vi lever i är en strävan som mynnar ut i att vi alla vill konstruera en identitet utifrån en av samhället godkänd mall (György-Ullholm 2010).

I kapitlet ”Identitetsförhandlingar i det flerspråkiga klassrummet” av Marie Werndin (2010) förklaras det att vi som individer skapar oss en identitet av andras eller våra egna uppfattningar och handlingar. Vidare beskrivs att identiteter formas i olika diskurser t.ex. i ett klassrum där våra förutsättningar och andras föreställningar skapar den identitet som en individ åtar sig. Identiteter är föränderliga och det är diskursernas miljö och sammanhang som bidrar till en förändring eller rentav en helt ny identitet.

> I en diskurs skapas det alltså olika positioner, nästan som identitetskostymer, som talarna kan ikläda sig. […] Betonas ska att dessa maskeradkostymer enligt ett poststrukturalistiskt perspektiv inte alls är färdigsydda och därmed fasta och oföränderliga. […] Detta sker hela tiden i ett samspel mellan deltagarna överallt i alla samtal och diskurser på samhällets olika nivåer (Werndin 2010, s 13).

Även om identiteter är föränderliga så är skolmiljön en social arena där alla elever strävar efter att passa in. Samspelet som sker i skolan och bidrar till elevernas identitetskonstruktion är inte alltid på allas villkor och det krävs självförtroende för att våga vara sig själv och skapa sin egen identitet. Identitet är något man gör och inte något man är och vi skapar dessa identiteter genom de sociala handlingar vi utför. Skolan kan ses som ett samhälle i mindre skala där det ofta finns tydliga gränser dragna och kan ses som ett relativt slutet organ. Det

finns enspråkiga normer i skolan och därmed även gynnade identiteter som stödjer de dominerande ideologierna som redan existerar och verkar. Det här kan bidra till en underförståelse av vilka språk samt utövare som anses legitima i klassrummet. Lärare samt övriga aktörer i skolan måste ge dessa diskurser plats att utvecklas och förändras så att elevers identitet får plats att stärkas (Werndin 2010).

Om lärare aktivt arbetar för att skapa en trygg miljö för alla elever i skolan så kan dessa färdiga identitetsfack lindras. Lärare i skolan kan arbeta för denna trygghet genom att förstå de olika diskurserna som relateras till flerspråkighet och identitet i skolan. Vi tror att det är viktigt att lärare är medvetna om att det språk som används i skolan bidrar till elevers identitetsskapande. I kapitlet ”Makt- och identitetsskapande funktioner i kodväxling” ges exempel av Carla Jonsson (2010) på hur identitetsskapande strategier i skolan kan gestaltas av kodväxling. Hon menar att elever kan använda kodväxling för att skapa en närhet till den grupp som eleven identifierar sig med samt att markera avstånd. Författaren menar vidare att det är viktigt för lärare att vara bekant med de identitetsrelaterade funktioner som kodväxling kan medföra samt att stödja eleverna så att deras språk- och identitetsutveckling främjas.

En rimlig slutsats att dra är att det är viktigt att som lärare veta att barn växer in i olika språkliga identiteter redan tidigt i skolåldern och att det redan i förskolan finns ett aktivt identitetssökande hos barnen. Språk och identitet är sammankopplat även på ett tidigt stadium och det visar på vikten av lärares förståelse för språk och identitet i skolans värld. När en vuxen människa använder sin språkliga förmåga i ett socialt samspel, signalerar denne till omgivningen sitt ursprung och sin sociala roll. Barn och unga växer in i dessa olika språkliga identiteter och blir en del i den gemenskap som de språkliga rollerna erbjuder. Barnets sociala och språkliga identifikation innebär ett aktivt sökande för att passa in i de olika språkliga gruppnormer som t.ex. kan finnas på en skola med många flerspråkliga elever (Aniansson 1996).

Vår identitet skapas av en ”jaguppfattning” där språket utgör en viktig del. Uppbyggandet av en identitet baseras ofta på upplevelser som vi kommer i kontakt med tidigt i våra liv, t.ex. genom modersmålet som är kopplat till våra primära sinnen. Vi markerar vilka vi är genom vårt språk och språket i sin tur kan ge indikationer på en slags grupptillhörighet. Det är viktigt redan i förskolan att pedagoger främjar barnens flerspråkighet så att de känner sig trygga med att använda sina olika språk och därmed känna sig trygga i sina identiteter (Nauclér, Welin och Ögren 1988).

Elever med utländsk bakgrund får ofta en identitetsstämpel tidigt i mötet med andra elever och lärare i skolan. Detta kan innebära att elevens möjlighet att konstruera den egna identiteten minskar och risken att placeras i ett färdigt fack ökar. Etniska minoritetsgrupper blir ofta identifierade genom vilken religion de har, vilket ursprung de har samt vilket språk de talar. Detta kan bli problematiskt för de inblandade eftersom de ges en given identitet redan från början, vilket kan leda till att dessa människor inte har ett val av vem de ska vara eftersom identitetsskapandet blir förbestämt. Elever i skolan blir ofta indelade i dessa identitetsfack t.ex. utifrån deras språk vilket gör att de direkt får en given identitet och därmed även förhåller sig till den utan att ha fått en möjlighet att påverka identitetsskapandet själv (Cruickshank 2006).

Flerspråkiga elevers identitetsskapande i skolan är något som vi finner intressant och relevant när vi talar om flerspråkiga elevers skolsituation och är i allra högsta grad något som lärare och andra som arbetar i skolan behöver ha kännedom om och förståelse för om de ska kunna närma sig och arbeta med de flerspråkiga eleverna på bästa sätt.

Vi känner oss nu redo för att vidare närma oss vårt forskningsintresse och de frågor som rör de flerspråkiga elevernas skolsituation som vi vill söka svar på. Vi går därmed vidare in på hur vi tänker ta oss an detta forskningsintresse, utifrån ett teoretiskt och metodologiskt perspektiv.

3. TEORETISKA & METODOLOGISKA ÖVERVÄGANDEN

I detta avsnitt diskuterar vi våra teoretiska och metodologiska överväganden samt motiverar vårt val av empiri. Vi kommer främst att lägga vikt vid sådant som vi ser som relevant i vårt kommande arbete som lärare i den svenska skolan och som ökar vår förståelse för flerspråkiga elevers skolsituation. Vi diskuterar en kvalitativ forskningsansats med fokus på diskursteori och analys då vi valt denna ansats och metod för att analysera vårt empiriska material. Därefter motiverar och diskuterar vi de urval vi gjort. Detta avsnitt avslutas med att vi diskuterar vår roll som forskare samt preciserar vårt syfte och frågeställningar.

3.1 En kvalitativ forskningsansats

Kvalitativa forskningsansatser används ofta inom den samhällsvetenskapliga forskningen. Inom dessa ansatser används ofta intervjuer och observationer som verktyg för att samla in data. Ett dominerande drag i kvalitativa studier är att människan framträder som subjekt. Studieobjektet och forskaren samverkar tillsammans och som forskare bör man därför reflektera över och vara medveten om sin roll. Forskaren närmar sig och definierar sitt studiemål med syftet att skapa en förståelse och det är detta som omfattar den centrala delen i etnografisk forskning (Aspers 2007/2011).

En kvalitativ forskningsansats innebär djupgående forskning inom en eller få begränsade miljöer där dessa studeras med sina reella nyanser och i sin helhet. Margot Ely skriver att ”[h]ändelser [bara kan] begripas om de ses i sina sammanhang. Därför gör kvalitativa forskare djupdykningar i miljöer och sammanhang” (citerat i Tellgren 2004, s 33).

Det är oundvikligt att det finns en närhet i förhållandet mellan forskaren och aktörerna då forskaren måste försöka förstå och engagera sig i aktörernas situation för att kunna förstå deras perspektiv (Repstad 2007, Aspers 2007/2011, Holme & Solvang 1997, Tellgren 2004). Flexibilitet är även något som kännetecknar kvalitativ forskning, vilket till exempel kan innebära att forskarens problemformulering och/eller utgångspunkter kan komma att modifieras, alternativt uppstå för första gången under forskningens gång (Repstad 2007). Att använda sig utav en kvalitativ forskningsansats är inte helt problemfritt och okomplicerat:

> Forskarens upplevelse av situationen kan vara felaktig. Han eller hon förstår inte helt och hållet enheternas motiv eller de signaler som de uttrycker. Det är också svårt för forskaren att veta hur han eller hon ska få information som är så giltig som möjligt. Får vi dem genom att vara så passiva som möjligt eller genom att vara aktiva? Forskaren måste vara klart medveten om hur han eller hon själv fungerar och sedan ta hänsyn till detta (Holme & Solvang 1997, s 94).

3.2 Diskursteori

En diskurs formas av på vilket sätt man talar om ett fenomen. Oftast innefattar detta även hur man förväntas tala. Man kan säga att en diskurs består av en “uppsättning sociala förväntningar på vad som sägs och hur det skall sägas” (Allwood & Erikson 2010, s 128). Diskurser innefattar en maktaspekt eftersom det alltid är någon eller några som definierar den.

Att studera diskurser blir för oss i detta examensarbete ett konkret sätt att titta närmare på och analysera sociala konstruktioner av forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation.

Att studera diskurser och sociala konstruktioner menar Mats Börjesson (2003) kan uttryckas som att ”fundera över det som sägs, hur det sägs och hur det annars skulle ha kunnat sägas” (s 21). När vi talar om diskurser så menar vi det som Börjesson betecknar ”talordningar” (s 21). Diskursens gränser bestämmer vad som är möjligt men också vad som ”inte är möjligt att säga i ett visst sammanhang” (s 21). Det är även viktigt att poängtera att inom diskursens gränser ryms inte bara det som anses vara accepterat tal och icke accepterat tal, utan även ”frågan om vem som får tala” (s 21). Inom en miljö, där en speciell diskurs dominerar, bestämmer även diskursen över vem som ”definieras som (mest) initierad, vem som är kapabel till det mest seriösa talandet” (s 21). Vem som talar och sättet de talar på är sammanhangsberoende. Vi förstår diskurser som något som skapar ”… mening, sammanhang och förståelse” (Börjesson 2003, s 22).

Ann Quennerstedt (2006) undersöker i sin avhandling *Kommunen – en part i utbildningspolitiken?* precis som vi i detta examensarbete *talet om* ett fenomen och uttrycker sig om diskurser på följande vis:

> En diskurs kan beskrivas som ett mönster i samhället för hur man kan tala, skriva, tänka, handla gällande en företeelse. Diskurser anger förutsättningarna för vad som är möjligt och inte möjligt att formulera på ett visst område, och för vilka handlingar som kan utföras (s 17).

Vi menar att dessa mönster som finns i samhället också finns i skolans värld. Vi är intresserade av att ta fasta på dessa mönster som bestämmer hur man ska tala, skriva, tänka och handla i skolan och se vad dessa diskurser berättar om flerspråkiga elevers skolsituation.

Börjesson (2003) skriver att diskursanalys innebär ”en utgångspunkt om att världen alltid tolkas genom kulturellt schabloniserade raster” (s 25) och han menar att där diskursanalys används behövs en ”socialkonstruktionistisk grundhållning” tillsammans med en ”reflexiv hållning när det kommer till de diskurser som styr forskaren” (s 25). Grundtanken för socialkonstruktionismen är att “vår förståelse för de fenomen vi ser som självklara och av naturen givna, är skapad i social interaktion och är en produkt av kommunikationsprocesser i det samhälle vi lever i” (Allwood & Erikson 2010, s 122). Ett återkommande tema inom socialkonstruktionismen är att de sociala konstruktionerna har en viktig funktion när det gäller vad vi ser som normalt och onormalt. Här finns en koppling till begrepp som *förförståelse* och

fördomar. De sociala konstruktionerna i vårt samhälle gör att vi till exempel ser heterosexualitet som något normalt och homosexualitet som onormalt. Precis på samma sätt anses det som normalt i Sverige idag att vara enspråkig och tala svenska, det är med andra ord en enspråkig norm som råder.

Carl Martin Allwood & Martin G. Erikson (2010) skriver att det är viktigt för socialkonstruktionisterna att fokusera på hur samhället och vetenskapen påverkas av våra föreställningars sociala grund. Exempel på intressanta frågor kan vara; var går gränsen mellan sjuk och frisk, mellan normalt och onormalt eller mellan acceptabelt och oacceptabelt? Något som även intresserar socialkonstruktionister är frågor som rör självbild och identitet. Intressanta forskningsfrågor handlar för socialkonstruktionisterna om att "belysa komplexitet och synliggöra sådant som är outtalat" (s 126). Därför är ett socialkonstruktionistiskt förhållningssätt relevant för oss i vårt arbete med att ta fasta på de diskurser som syns i forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation. Vi vill skapa mening och förståelse för den problematik som vi ser när det gäller de flerspråkiga elevernas skolsituation, (deras prestationsnivå, de föreställningar och förutfattade meningar som finns om flerspråkiga elever samt arbetet med dessa elever i skolan och deras identitetsskapande). Precis som Börjesson (2003) skriver så handlar det om att "göra något med sitt studieobjekt – att ge perspektiv på fenomenet, att ge det ett meningsfullt sammanhang" (s 25).

3.2.1 Ett diskursteoretiskt analysverktyg

När vi i detta examensarbete sökt svar på våra frågor har vi analyserat fem avhandlingar samt granskat relevant litteratur genom att använda oss utav en diskursteoretisk utgångspunkt.

Diskursanalys som metodologiskt angreppssätt har en betydande roll inom samhällsvetenskapen. Olika syner på verkligheten skapas genom den position som forskaren intar under en studie. Det är viktigt att inom ett analysområde presentera dess historik eftersom detta bidrar till att synliggöra de variationer och processer som vuxit fram genom tidens gång. Det som vi idag tar för givet har inte alltid funnits där och därför kan det historiska perspektivet öppna upp våra ögon och bidra med en bättre förståelse för det ämne som ligger till grund för analysen. Diskursanalys går ut på att belysa hur processer sker och i vilka sammanhang och på vilka platser dessa processer tas i akt. Diskursanalysen bör ses som en helhet samt något som gör anspråk på verkligheten (Börjesson & Palmblad 2010).

Precis som en stor del utav den tidigare forskningen inom ämnet flerspråkighet har vårt analysarbete en diskursteoretisk utgångspunkt. Genom att använda oss utav ett diskursanalytiskt verktyg så har vi i den första läsningen av de avhandlingar vi valt att analysera bekantat oss med texten. Denna första läsning låter oss se texterna som helhet. Därefter har vi läst texterna igen, och denna andra läsning låter oss komma nära texten där vi kan fokusera på valda delar i vårt analysarbete och söka mer aktivt efter de diskurser vi är intresserade utav.

3.2.2 Analysens nivå och motdiskurser

I avhandlingarnas tal om flerspråkiga elevers skolsituation ryms *aktörernas tal om* flerspråkiga elevers skolsituation. Där aktörerna kan sägas vara alla de lärare, elever och övrig personal som vistas i svensk skola. Det är på denna nivå som vi utför vår analys av det empiriska materialet och de diskurser som vi där finner måste förstås utifrån denna förutsättning.

I avhandlingarnas teoretiska grundantaganden kan nämnas att det finns motdiskurser till de diskurser som framträder i avhandlingarnas tal om *aktörernas tal om* flerspråkiga elevers skolsituation. Inom dessa motdiskurser ses flerspråkighet i ett annat ljus. Flerspråkighet är här (och som vi upplever det, även i det svenska samhället) något positivt. Däremot talar inte aktörerna (lärare, elever och övrig skolpersonal i svensk skola) om flerspråkiga elever på samma sätt.

3.3 Forskningsprocessen

Anledningen till att vi valt att göra en textbaserad undersökning är att vi inspirerats utav Eva Hagströms (2005) avhandling *Meningar om uppsatsskrivande i högskolan*. Hagström (2005) skriver att:

> Jag var tidigt klar över att jag ville göra en textbaserad undersökning. Jag ansluter till en konstitutiv språksyn som hävdar att språket har en central roll för hur vi förstår och handlar i vår omgivning och som pragmatist ser jag inte rimligheten i att separera teori från praktik, eller text från ”verklighet” och då framstår en textstudie som ett gott alternativ (Eva Hagström 2005, s 22).

Vi har valt att analysera avhandlingar eftersom vi är intresserade av att undersöka forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation. Den forskningsöversikt vi genomfört och som bidragit till vår förståelse av flerspråkiga elevers skolsituation, visar på att olika bilder av denna situation framträder beroende om den framträder från ett lärarperspektiv eller ett elevperspektiv (se kapitel 2). Detta har varit viktigt för oss när vi gjort våra urval eftersom vi är intresserade av att undersöka flerspråkiga elevers skolsituation utifrån dessa båda perspektiv.

När vi sökte efter avhandlingar använde vi oss av olika databaser där vi bland annat använde sökorden; *flerspråkighet, identitet, skola* och *språk.* Antalet sökträffar kring dessa ord i kombination är många så därför var det av stor vikt att sålla ut de avhandlingar som kunde vara relevanta och kunde svara upp mot att fördjupa förståelsen för flerspråkiga elevers skolsituation i Sverige. I två fall har vi funnit avhandlingar genom en korsreferens, där vi ursprungligen läst andra texter som vi fann relevanta för vår studie, där det konsekvent refererades till dessa avhandlingar. Detta väckte i sin tur vårt intresse för avhandlingarna och efter att ha läst dem beslöt vi att inkludera med i vårt empiriska material.

Vi har läst och analyserat de avhandlingar som utgör vårt empiriska material utifrån en diskursteoretisk förståelse som innebär att vi sökt efter framträdande mönster i forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation.

Ulla Dambers (2010) avhandling *Reading for Life, Three Studies of Swedish Students' Literacy Development* har vi valt på grund av att den tar upp flerspråkiga elevers skolsituation utifrån ett lärarperspektiv och belyser arbetet i skolan med dessa elever. Detta är för oss intressant och relevant eftersom vi snart skall bli verksamma lärare i den svenska skolan. Dambers (2010) avhandling är en av två avhandlingar som vi funnit genom de korsreferenser som vi nämnt här ovan.

Vi har valt att analysera och diskutera ytterligare en avhandling som berör flerspråkighet ur ett lärarperspektiv. Den är skriven av Sabine Gruber (2007) och har titeln *Skolan gör skillnad: Etnicitet och institutionell praktik*. Denna avhandling har vi funnit genom dels en korsreferens där vi läst en annan avhandling men även genom att söka i databaser med sökordet *flerspråkiga*. Denna avhandling kompletterar Dambers (2010) avhandling eftersom även den behandlar flerspråkighet ur ett lärarperspektiv.

Anledningen till att vi har valt Tore Otterups (2005) avhandling ”*Jag känner mej begåvad bara*” – *Om flerspråkighet och identitetskonstruktion bland ungdomar i ett multietniskt förortsområde* är för att se hur flerspråkigheten i skolan gestaltas utifrån ett elevperspektiv. Till skillnad mot Dambers (2010) avhandling visar Otterups (2005) avhandling flerspråkighetens utveckling i skolan så som eleven ser det och detta är för oss viktigt då vi även vill belysa flerspråkiga elevers skolsituation utifrån ett elevperspektiv. Vi anser att denna avhandling även bidrar med viktig kunskap för oss som blivande verksamma lärare. Denna viktiga kunskap rör elevers flerspråkighetsprocess i skolan och det upplever vi som högst relevant i det alltmer flerspråkiga samhälle som vi lever i. Otterups (2005) avhandling har vi funnit genom att söka i olika databaser med ledorden *flerspråkighet* och *identitet*.

Vi har även valt att analysera Inger Grönings (2006) avhandling *Språk, interaktion och lärande i mångfaldens skola.* Denna avhandling har vi valt eftersom den belyser problemet kring flerspråkiga elevers bristande skolkunskaper. Avhandlingen visar på resultat både från ett elevperspektiv och ett lärarperspektiv vilket är ytterligare en anledning till varför vi valt att analysera just den. Grönings (2006) avhandling fann vi genom att söka i databaser med sökorden: *språk* och *mångfald* och fann även denna avhandling vara högst relevant för vårt examensarbete.

Vidare har vi även valt att analysera Ann-Christin Torpstens (2008) avhandling *Erbjudet och upplevt lärande i mötet med svenska som andraspråk och svensk skola*. Denna avhandling belyser flerspråkighet ur ett elevperspektiv, likt Otterup (2005) samt Gröning (2006), vilket vi finner intressant. Denna avhandling behandlar frågor kring flerspråkighet ur ett elevperspektiv på ett annorlunda sätt genom att basera resultat från enbart tre deltagande informanter. Detta till skillnad mot Otterups (2005) samt Grönings (2006) avhandlingar där elevperspektivet behandlas ur ett bredare urval informanter. Vår förhoppning är att dessa avhandlingars skillnader samt likheter kommer att bidra med intressanta resultat för oss att analysera samt diskutera. Vi har funnit Torpstens (2008) avhandling genom att söka i databaser med sökorden *second language* och *school*.

När vi sökt efter avhandlingar att analysera så har vi även beaktat avhandlingarnas aktualitet. De avhandlingar vi valt ut har publicerats mellan år 2005 och 2010. Vi anser att detta är en period där frågan om flerspråkiga elever i svensk skola växer sig stark. Skolverkets tar i sin rapport från 2002/2003 upp flerspråkighet och diskuterar begrepp som ”modersmål” och ”förstaspråk” men det är i Skolverkets publikation *Greppa språket – Ämnesdidaktiska*

perspektiv på flerspråkighet från 2011 där de flerspråkiga eleverna börjar ses som ett problem i skolan och i texten framhävs att frågor om flerspråkighet är mer brinnande nu än någonsin.

3.3.1 Vår roll som forskare

När vi i detta examensarbete analyserat de avhandlingar vi valt ut för att undersöka forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation har vi försökt att låta materialet tala. Vi har tagit oss an texten som något som ”… redan finns och som något som blir till i mötet med [oss] som läsare” (Quennerstedt 2006, s 93). Vi har inspirerats utav Ann Quennerstedt (2006) som menar att de diskurser som texterna ger uttryck för då blir ”regelbundenheter som faktiskt finns utan min tolkning, men som genom den framskrivning som jag ger dem utifrån min läsning och mina tolkningsramar på samma gång skapas av mig” (s 93-94). Hon uttrycker att det hon gör är att ”identifiera” diskurser i texterna och att denna term samtidigt rymmer ett ”finnande av det som existerar och ett skapande utifrån min läsning” (s 94). Detta är även en ambition som denna studie har.

Vi har försökt att konsekvent genom arbetets gång förhålla oss öppna till det empiriska materialet och låtit vårt syfte och våra forskningsfrågor ta form allt eftersom arbetet fortskridit. Det är viktigt att låta texten tala så att nya frågor och formuleringar får en chans att bildas. Genom arbetets gång har vi blivit mer och mer förtrogna med fältet och detta har tillåtit att vår problemformulering successivt har skärpts (Larsson 2005). Samtidigt har vi försökt att hela tiden hålla fast vid vårt forskningsintresse och fokusera på problemområdet *flerspråkiga elevers skolsituation* för att inte gå vilse i alltför förändrade frågeställningar och intressen.

3.4 Syfte och preciserad frågeställning

Vi känner oss nu redo att precisera vår frågeställning. Som vi tidigare nämnt är syftet med detta examensarbete att fördjupa förståelsen för flerspråkiga elevers skolsituation i Sverige. Vi vill undersöka forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation. Vi vill undersöka denna problematik utifrån ett lärarperspektiv samt ur ett elevperspektiv och ställer följande forskningsfrågor:

- **Hur framträder sambandet mellan skolprestation och flerspråkighet i forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation?**

- **Hur framträder lärares arbete med och uppfattningar om flerspråkiga elever i forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation?**

- **Hur framträder flerspråkiga elevers identitetsskapande i forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation?**

4. RESULTAT

Efter att ha analyserat fem avhandlingar för att söka svar på våra frågor har tre huvuddiskurser trätt fram:

- I forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation finns ett tydligt samband mellan flerspråkighet och skolprestation. Flerspråkiga elever når inte samma akademiska framgång som enspråkiga elever.

- I forskningens tal om lärares arbete med flerspråkiga elever ses flerspråkiga elever som besvärliga. Många lärare och övrig personal som arbetar i svensk skola uppfattar ofta flerspråkiga elever som ”stökiga elever” och förväntar sig inte att de ska prestera på samma nivå som de enspråkiga, svenska eleverna. Många lärare har förutfattade meningar om flerspråkiga elever och ser dem ibland som elever som är i behov av särskilt stöd.

- I forskningens tal om flerspråkiga elevers identitetsskapande visas att elevernas flerspråkighet har en stor betydelse för deras identitetsskapande. Flerspråkiga elevers identitet i skolan blir ofta förknippad med negativa aspekter som sämre skolresultat samt avskildhet. Flerspråkiga elever placeras ofta in i färdiga identitetsfack och går miste om sin chans att utveckla en egen identitet på grund av de förutfattade meningar som ofta cirkulerar kring flerspråkighet i skolan.

4.1 Forskningens tal om sambandet mellan skolprestation och flerspråkighet

En stor del av eleverna i den svenska skolan idag lever i en flerspråkig miljö. Att kunna tala flera språk anses i dagens samhälle som något positivt och givande. Däremot kan det i skolans värld ibland ses som något negativt. Forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation kännetecknas av att skolans aktörer ser den som problematisk och många flerspråkiga elever klarar inte skolans kunskapsmål lika bra som de enspråkiga, svenska eleverna.

Ett stort antal barn lever i allra högsta grad i flerspråkiga miljöer, både i hemmet men även i skolan. Många elever anländer till Sverige i relativt unga år och detta har betydelse för deras potential att bli framgångsrika i skolan samt att utveckla det svenska språket. Många elever ser sig själva som tvåspråkiga och anser sig ha ett annat modersmål än svenska (Otterup 2005, Gröning 2006). Elever som ankommit till Sverige efter sju års ålder nämner att de ofta känner sig utanför och att det är en tuff uppgift att anpassa sig till det svenska samhället (Torpsten 2008).

Talet om flerspråkiga elevers skolsituation berättar att ett stort antal elever använder sin flerspråkighet i stor utsträckning i hemmet. En övervägande majoritet av de flerspråkiga eleverna använder sitt modersmål i hemmet (96 % använder modersmål i samtal med modern, 93 % med fadern) och i samtal med modern och fadern växlar ca 31 % respektive ca 32 % av eleverna mellan modersmålet och svenska. Många flerspråkiga elever använder sitt modersmål i samtal med syskon. Inom den grupp elever som har möjlighet till kontakt med övrig släkt använder majoriteten sitt modersmål när de kommunicerar med dem. Modersmålet får en framträdande roll inom hemmet även om det talas svenska i relativt stor utsträckning, särskilt i samtal med eventuella syskon. Modersmålets starka ställning inom hemdomänen bidrar till en låg risk för en total språkbytesprocess som det annars kan finnas en risk för när unga elevers användande av svenska som ett majoritetsspråk i skolan blir mycket utbrett och det lämnas lite utrymme för den flerspråkiga undervisningen (Otterup 2005).

I forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation beskrivs dessa elever ha stark koppling till hemmet. Familjen står för trygghet och det familjära. Det är även i hemmet som många upplever att användandet av flera språk kommer väl till pass då detta uppmuntras av föräldrar. Användandet av modersmål ökar inom hemmet men minskar i skolmiljön.

Flerspråkiga elever upplever att de måste anpassa sig för att passa in och inte upplevas som annorlunda (Torpsten 2008).

Flerspråkiga elevers skolsituation förefaller problematisk och de presterar sämre i skolan än de enspråkiga, svenska eleverna. Inom skolan finns en norm för vad som är korrekt språk både när det gäller att tala och att skriva. Damber (2010) menar att ”[a] good command of the language used for academic purposes is essential for all students’ academic success” (s 1) och att detta speciellt gäller för elever som måste använda sitt andraspråk i skolan. Enligt tidigare forskning och studier (Damber (2010) hänvisar här till Skolverket och Scarborough, se sidorna 3 och 51) finns det starka samband mellan föräldrars utbildningsnivå och professionella status och deras barns prestationer i skolan, det finns även samband mellan elevers språkliga bakgrund och prestationsnivå i den mening att elever som inte talar svenska som sitt förstaspråk presterar sämre i skolan än elever som har svenska som sitt förstaspråk.

Sabine Gruber (2007) skriver i sin avhandling *Skolan gör skillnad: Etnicitet och institutionell praktik* att ”den sammantagna forskningsbilden karaktäriseras … av att kategorin invandrarelever framförallt har uppmärksammats som ett problem i skolans undervisning” (s 27).

Barns sociala umgängessituationer bestäms ofta av den sociala miljö som de växer upp i och de har själva en mycket liten del i att välja dessa sociala situationer. Den föränderliga språkanvändningen är en spegling av den flerspråkiga miljö som många elever har växt upp i. Eleverna anpassar sitt språk efter de miljöer de vistas i, t.ex. så minskar användandet av modersmål när eleven befinner sig utanför hemmet och ökar inom hemdomänen (Otterup 2005).

Damber (2010) hänvisar till tidigare forskning (Biemiller & Slomin, Droop & Verhoeven, se sidan 31) och skriver att elever som använder sitt andraspråk i skolan, även efter flera års skolgång har en sämre förmåga att behärska det talade språk som är nödvändigt för akademisk inlärning. I multikulturella klassrum utgör elevers kommunikativa aktiviteter en viktig grund för vidare utveckling av deras språk. Två- eller flerspråkighet kan beskrivas som både underlättande och hindrande för dessa barns läsutveckling. Enligt tidigare forskning (Bialystok, se sidan 34) där olika aspekter av flerspråkighet undersökts, bland annat muntlig kompetens och förståelse för symboliska textuttryck, fanns att effekterna av flerspråkighet när det gäller att förstå symboliska textuttryck var positiv för elevernas läsutveckling. När det

gäller muntlig kompetens så har dock flerspråkigheten negativa konsekvenser för elevernas läskunnighet. Tillfällen att använda språket och barnets generella språkerfarenheter påverkar läsutvecklingen hos de elever som håller på att lära sig sitt andra språk. Om dessa tillfällen ges och i vilken utsträckning de ges varierar mycket beroende på till exempel graden av boendesegregation (Damber 2010).

Lärares syn på arbetet med flerspråkiga elever påverkar den hjälp de får och deras möjligheter att utveckla sitt språk. Detta i sin tur påverkar dessa elevers akademiska framgång. Enligt Damber (2010) menar Cummins att ”L2 learners[2]” ofta skapar sig en acceptabel förståelse för målspråket i vardagliga situationer. Eleverna klarar obehindrat av att delta i klassrumsinteraktion. De har de färdigheter som Cummins kallar för ”Basic Interpersonal Communication skills” (s 42). Problem kan dock uppstå när det handlar om akademiska uppgifter med mer komplext språk, på en abstrakt nivå med implicit information om läraren inte förstår att uppgiften är på en för eleven för hög språklig nivå. För att klara av dessa svårare uppgifter krävs att eleverna bemästrar det som Cummins kallar för ”Cognitive Academic Language Proficiency” (s 42). ”L2 learners” behöver hjälp och stöd för att utveckla sitt akademiska språk i skolan då detta inte är något som eleverna spontant utvecklar på egen hand. Damber (2010) skriver att enligt Thomas och Collier så krävs det mellan fyra till åtta års tid för en elev som inte har svenska som sitt förstaspråk att komma ikapp sina jämnåriga klasskamrater som har det språk som talas i skolan som sitt modersmål.

Kontakten med föräldrar till flerspråkiga elever är viktig för att skapa den trygghet som krävs för att dessa elever skall kunna utveckla sitt lärande och sin kunskap i skolan. Om det finns en bra kontakt mellan hemmet och skolan byggs en god grund som bidrar till tryggheten hos de flerspråkiga eleverna. Trygghet är en grundsten när det handlar om att kunna utveckla sitt lärande och sin kunskap. Damber (2010) skriver att ”the conditions for learning in school may be dependent on communicative patterns acquired at home” och menar att uppdraget att skapa broar mellan “diverse cultural settings” i hemmiljön och de aktiviteter som utförs i skolan är

[2] I Ulla Dambers avhandling (2010) är ”L2 learners” ett frekvent återkommande begrepp. Med begreppet ”L2 learners” menas elever som håller på att lära sig sitt andra språk, eller i detta sammanhang elever som inte använder sitt förstaspråk i skolan. ”L” står för ”language” och med siffran 2 menas språk nummer två. Då det inte finns någon bra direkt svensk motsvarighet till detta begrepp så kommer även vi att använda oss utav det begreppet när vi undersöker Dambers text.

av största vikt när det gäller att skapa likvärdiga möjligheter till skolframgång för alla barn i svensk skola (s 50).

Flerspråkighet har i talet om flerspråkiga elevers skolsituation visat sig ha negativ inverkan på elevernas skolprestation. Många flerspråkiga elever lämnar grundskolan med ett knappt godkänt betyg. En del flerspråkiga elever lämnar grundskolan med ofullständiga betyg och vissa elever saknar betyg i de ämnen som är behörighetsgrundande för gymnasiet. Flerspråkiga elever når alltså inte någon betydande skolframgång i grundskolan utan presterar sämre än de enspråkiga, svenska eleverna. Detta stämmer överens med det som skolverket har konstaterat om hur elever med ett annat ursprung än svenska når upp till skolans kunskapsmål (Otterup 2005).

Sammanfattningsvis kan sägas att i talet om flerspråkiga elevers skolsituation framträder de flerspråkiga eleverna som lågpresterande och inte lika framgångsrika i den svenska skolan som de enspråkiga, svenska eleverna.

4.2 Forskningens tal om lärares arbete med och uppfattningar om flerspråkiga elever

Forskningens tal om flerspråkiga elever i dagens skolor kännetecknas ofta av ett negativt tal och detta uppfattar eleverna. Flerspråkiga elever ses ofta som ”struliga” elever och denna roll som en ”strulig” elev kan förstärkas av dessa attityder och i sin tur missgynna deras kunskapsutveckling och deras lärande. Det verkar finnas en önskan om att det vore enklare för undervisningen om alla elever talade ett och samma språk, nämligen svenska. Denna uppfattning kring flerspråkiga elever bidrar till att det svenska språket ofta får en gedigen roll i undervisningen i skolan och att undervisningen av modersmål hamnar i skymundan. Ofta bedrivs undervisningen av svenska som andraspråk på ett mer målinriktat sätt än modersmålsundervisningen. Klasslärarna och andraspråkslärarna samarbetar för att integrera ämneslära och språkutveckling. Denna undervisning är mer välplanerad och det görs konsekventa kopplingar till övrig undervisning (Gröning 2006).

En skola som undersökts av Otterup (2005) har speciellt anordnade grupper där tvåspråkig personal har ansvaret. I denna skola anordnas modersmålsundervisning, dock är denna typ av undervisning i de flesta fall förlagd till eftermiddagen, efter den övriga undervisningen. Ett

stort antal elever deltar i modersmålsundervisningen trots att den ofta ligger utanför ordinarie skoltid (Otterup 2005, Gröning 2006).

Många flerspråkiga elever uppskattar modersmålsundervisningen i skolan och uppfattar den som en positiv aspekt av deras kunskapsutveckling och deras lärande. En ökad förståelse kring flerspråkighet motverkar otrygghet och främjar lärandemiljön i skolan och risken för att flerspråkiga elever ska uppfattas som ”struliga” av lärare och övriga elever minskar. Många flerspråkiga elever deltar i modersmålsundervisningen för att öka kompetensen i sitt förstaspråk. Den vanligaste orsaken till att inte delta i undervisningen är att eleverna redan upplever att de behärskar sitt förstspråk samt att undervisningen infaller efter ordinarie skoltid och konkurrerar då med andra fritidsaktiviteter och socialt umgänge. En del elever deltar inte på grund av att det inte finns någon koppling till den övriga undervisningen i skolan (Otterup 2005, Gröning 2006).

I forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation ser många flerspråkiga elever positivt på modersmålsundervisningen som de ges möjlighet att delta i. Genom modersmåls-undervisningen kan de lättare förstå det svenska språket och därmed även utveckla sin flerspråkighet. Dock upplever många av dessa elever ett slags utanförskap i samband med modersmålsundervisningen. Eleverna var tvungna att gå ifrån den ursprungliga undervisningen för att delta i modersmålsundervisningen vilket leder till att de upplever negativitet från sina klasskamrater. Detta kan t.ex. yttra sig genom att de övriga eleverna i klassen uppfattar deras behov av att delta i modersmålsundervisning som något annorlunda och konstigt. Detta speglar de flerspråkiga elevernas osäkerhet kring att inte vara som alla andra på grund av sin flerspråkighet och sin bakgrund (Torpsten 2008).

Ämnet svenska som andraspråk är något som värderas högt av skolan. Forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation visar att det ställs stora krav på flerspråkiga elever att delta i undervisningen av svenska som andraspråk, allt för att få elevernas kunskaper i svenska så etablerade som möjligt. Anledningen till detta är att i den svenska skolan så ses det svenska språket som gemenskapande och anses vara den viktigaste beståndsdelen i samspelet med andra människor i skolan. Skolan bidrar genom detta till känslan av exkludering eftersom flerspråkiga elever blir placerade utanför gruppgemenskapen i samband med att de känner sig tvingade att delta i undervisningen av svenska som andraspråk. Denna undervisning är givande eftersom det finns en önskan från de flerspråkiga eleverna att bli förstådda samt passa in i skolans norm men samtidigt finns en baksida. Det finns en obalans mellan deras

färdigheter i svenska samt deras modersmål och de är tvungna att välja vilket språk som skall förbli dominant i deras språkliga utveckling. Lärare fokuserar alltför ofta på elevernas svagheter och brister istället för att uppmuntra deras färdigheter och förmågor. Undervisningen är extremt fokuserad vid det svenska kulturarvet och detta upplever de flerspråkiga eleverna som något negativt. Lärarnas fokus på elevernas svagheter och brister är en bidragande faktor till varför flerspråkiga elever ofta uppfattas som struliga (Torpsten 2008).

Lärare som bjuder in och uppmuntrar eleverna till att producera ett korrekt språk skapar möjligheter för ”L2 learners” att vidare utveckla sitt språk. Damber (2010) skriver att enligt Gibbons så skapar autentisk och för eleverna meningsfull kommunikation förutsättningar för optimal utveckling när det gäller elevernas språk och deras läs- och skrivkunnighet.

Om lärare lyfter fram flerspråkighet i skolan som något positivt och visar vilken nytta och glädje den kan inbringa så kan kunskapsutvecklingen få en chans att blomma. Damber (2010) skriver att Cummins menar att när elevernas förkunskaper både när det gäller innehåll och språk aktiveras innan man läser en text, ökar den kognitiva involveringen hos eleven. Dock krävs även att lärare uppmärksammar elevens personliga erfarenheter och upplevelser för att möjliggöra det som Cummins kallar för ”identity investment”. På detta sätt ges eleverna “… the conditions to enable expression of their identity and their cognitive potentials in their second language” (Damber 2010, s 43).

Flerspråkiga elever gynnas av rätt typ av undervisning i skolan och graden av autenticitet i undervisningen spelar roll för hur eleverna utvecklar sin kunskap och sitt lärande. Enligt tidigare forskning (här hänvisar Damber 2010 till Au & Raphael samt till Elley, se sidan 45) kan läsandet av autentisk litteratur i skolan ge positiva effekter för ”L2 learners” läs- och skrivkunnighet. Damber (2010) hänvisar till Elley som funnit att ”L2 learners” lärde sig att behärska målspråket mycket snabbare när så kallade ”book flood approaches” användes, (en ”book flood approach” är en litteraturbaserad undervisningsmetod som har vunnit mark bland annat på Nya Zeeland). Elley framhäver barnens intresse för texterna som de kommer i kontakt med, fokus på mening och kombinationen av muntliga och skriftliga aktiviteter som viktiga faktorer som bidrar till elevernas inlärning av sitt andraspråk. Så kallade ”book flood approaches” används även i Sverige och dessa metoder karaktäriseras av en mångfald utav läsmaterial, illustrerade barnböcker, ”pre-writing”, integrerade muntliga aktiviteter,

multimodala strategier för att skapa förförståelse och autentisk kommunikation (Damber 2010, s 45).

Damber (2010) skriver att ”classroom organisation” och ”teachers’ effective management strategies” kan signifikant höja elevers motivation till att läsa (s 47). Tydliga instruktioner, ”a contextualized classroom structure with defined content, process and outcomes” och ett tydligt uttalat lärandefokus beskrivs som nyckelkomponenter när det gäller att skapa ett inkluderande klassrum (s 47). Multikulturella elever ofta är beroende av ”scaffolding” (s 47). ”Scaffolding” är ett begrepp som är nära relaterat till Lev Vygotskijs idé om ”Zone of Proximal Development” eller ”ZPD” (s 43). Damber (2010) skriver att ”… there is an emphasis on the potential development of the child, when the teacher, a parent or a more capable peer provides guidance in cases of problem solving, thus also high-lighting the concept of scaffolding” (s 43). Hon menar att “[i]n this context scaffolding may be exemplified by the process when an adult, a teacher or a peer, with certain techniques such as interactions or questioning, tries to enhance the learner’s ability to move further in the ZPD” (s 43).

Enligt Damber (2010) menar Edward-Groves och Gibbons att en pedagogik som innefattar tydliga mål och explicita instruktioner som gör lärandet tydligt, bidrar till att skapa förhållanden där multikulturella barn kan lära sig på liknande villkor som barn som kommer från en bakgrund där det språk som talas i svensk skola påträffas och implementeras i hemmet. Detta gäller speciellt för läsförståelse. Damber (2010) skriver att Fletcher m fl. funnit positiva effekter på elevernas ”reading achievement levels” när lärarna blev tränade att ge ”explicit instruction on strategies for reading comprehension, including students’ monitoring on their own strategies” (s 48).

Det är viktigt att lyfta flerspråkiga elevers kunnande och inte stirra sig blind på deras brister och svagheter. De flerspråkiga elevernas andraspråksinlärning gynnas om modersmålet får en chans att bli etablerat i undervisningen. Damber (2010) hänvisar till tidigare forskning (Benckert, Darling-Hammond, Gibbons, Rosander och Shohamy) och skriver att användandet av ”dynamic assessment procedures” (s 48) har fått uppmärksamhet och anses vara ett medel för att främja andraspråksinlärning. En utav dessa ”assessment procedures” som bygger på synen på andraspråksinlärning som en dynamisk process är ”performance analysis” där eleven testar hypoteser om målspråkets struktur. Detta uppgör en så kallad ”performance profile” av olika steg i språkutvecklingen. Till skillnad från test och utvärderingar som fokuserar på

misstag som eleven gör så fokuserar ”performance analysis” både på korrekt användande och på avvikelser från korrekt användande utav målspråket. Det viktigaste är att beskriva vad eleven kan för att vidare guida eleven och läraren mot framtida aktiviteter. Det som eleven redan kan bildar en plattform, en grund som lärandet utgår ifrån.

Dambers (2010) studier[3] visade bland annat att 47 % av eleverna i de lågpresterande klasserna inte hade svenska som sitt förstaspråk, jämfört med enbart 12 % av eleverna i de högpresterande klasserna. Lärarna i de högpresterande klasserna hade längre arbetslivserfarenhet än lärarna i de lågpresterande klasserna och de använde mer autentisk litteratur i sin undervisning. Aktiviteter som att arbeta med teater, skriva bokrecensioner och att skriva brev till författare var även mer vanliga i de högpresterande klasserna.
I de högpresterande klasserna fanns även ett mer positivt klassrumsklimat än i de lågpresterande klasserna, enligt både lärare och elever. Eleverna i de högpresterande klasserna engagerade sig frivilligt i läsaktiviteter i högre utsträckning än eleverna i de lågpresterande klasserna och de hade även i högre utsträckning tillgång till en dagstidning hemma.

Majoriteten av de signifikanta statistiska resultaten från Dambers (2010) andra studie hade med lärarna och lärarnas egenskaper att göra. Lärarna i dessa klasser var mer erfarna och lärarnas krav på extra resurser var lägre. Aktiviteter som drama, att skriva brev till författare och författarbesök var vanliga.

Damber (2010) fann att de faktorer som var utmärkande för dessa framgångsrika klasser organiserade sig kring följande fem stora teman:

1) Deltagande i läsande gemenskaper

Läsandet av skönlitteratur visade sig vara den vägledande principen för barnens övergång till att bli läs- och skrivkunniga. Inkludering och individualisering framträdde som centrala begrepp då elever kunde delta genom att använda sig utav multimodal input och/eller uttryck och texter på olika språkliga nivåer utifrån deras förmågor och behov. Klassrummen karaktäriserades utav en lugn och stillsam atmosfär. Muntliga aktiviteter, inklusive drama, gavs hög prioritet. Skrivande och läsande lärdes och praktiserades parallellt, och var högt värderade aktiviteter.

[3] För en presentation, sammanfattning och mer detaljerad beskrivning av de studier som Ulla Damber (2010) genomfört, se bilaga 4.

2) Den roliga faktorn

Att både elever och lärare skulle ha roligt och känna sig tillfreds när de arbetade och vistades i klassrummet var något som lärarna i dessa högpresterande klasser fäste stor vikt vid. Inte bara klassrumsklimatet men även skolarbetet i sig upplevdes som trivsamt. Eleverna fick mycket skönlitteratur att läsa hemma, även under lov. Detta var något som eleverna tog sig an och gjorde eftersom de uppskattade de hemuppgifter som de fick. Detta förklarar även varför elevernas läsnivå inte sjönk under loven. Då eleverna gavs uppgifter som hade som syfte att expandera deras ”Zone of Proximal Development” eller ”ZPD” (se Damber 2010 sidan 43 och 59 där hon hänvisar till Bruner och Vygotskij samt tidigare avsnitt i denna text om ”ZPD” och ”scaffolding”) och eftersom eleverna blev ”scaffolded” till framgång, så bidrog glädjen av att utveckla sin självtillit till en positiv inställning till skolarbetet. Lärarnas kunskaper om de olika stadierna av ”interim language development” (s 59) i kombination med användandet av ”performance analysis” (s 59) istället för standardiserade prov och utvärderingsmetoder, kan ha hjälpt eleverna att känna sig framgångsrika. Utifrån lärarnas uppskattningar anpassades målen för lärandet till mål som var möjliga för eleverna att uppnå. Med andra ord så möjliggjordes framgång och det finns även anledning att tro att dessa strategier för framgång även gjorde det roligt att lära sig.

3) Samarbete

Klassrumsklimatet beskrevs som samarbetande. Samarbete mellan lärare möjliggjorde långtgående individualisering i klassrummen. Kollaborativt lärararbete beskrevs även som en förutsättning för kreativt tänkande. Även samarbete mellan lärare och föräldrar beskrevs som en central aspekt av framgången inom elevernas läs- och skrivutveckling.

4) Att undvika färgblindhet

Både kommunikationen mellan lärare och föräldrar och kommunikationen mellan lärare och elever karaktäriserades av tydlighet. Lärarnas ambition var att tydliggöra sina förväntningar. Denna tydlighet som karaktäriserade kommunikationen, klassrumsorganisationen och arbetet kring läs- och skrivkunnighet beskrivs av Edward-Groves (Damber 2010, s 60) som en förutsättning för skapandet av inkluderande klassrum. Lärarnas ”scaffolding” innehöll även instruktioner om ordförråd, grammatik och stavning, vilket föräldrarna ofta fick hjälpa till med när läxor tilldelades. För att säkerställa att eleverna fick det stöd de behövde, gavs denna typ av feedback även i skolan då några utav föräldrarna inte talade svenska eller inte kunde läsa eller skriva. Damber (2010) tolkar kombinationen av tematiskt arbete och användandet av

autentisk litteratur och den starka inramningen med tydliga instruktioner, struktur och tydligt utformade uppgifter i klassrummen som ett smidigt sätt att introducera den svenska skolans koder för dessa multikulturella elever.

5) Motstånd till ”The Deficit Syndrome”

Lärarna uttryckte tydligt sin tilltro till sina elevers möjligheter och förmågor. Detta visar på ett motstånd mot den diskurs som kännetecknas av synen på invandrarbarn som ”deficit communicators” (s 60). Kombinationen av ”scaffolding”, höga krav och höga förväntningar skapar ett framtidsperspektiv. Strävan efter att utöka den övre gränsen för elevernas ”ZPD” återspeglar även en framtidsorienterad pedagogik med ”empowerment as one possible outcome” (Damber 2010, s 60).

Lärares uppfattningar kring flerspråkiga elever kan ha stora konsekvenser på hur dessa elevers kunskapsutveckling fortskrider. Dett finns mycket förutfattade meningar kring flerspråkiga elever i skolan och många lärare ser enbart flerspråkigheten som ett problem. Enligt Damber (2010) menar Geva att lärare ofta antar att ”L2 learners” lässvårigheter beror på bristande muntlig kompetens, detta är dock missvisande och faktum är att förekomsten av lässvårigheter hos elever vare sig de är flerspråkiga eller ej är likartade. Dessa förutfattade meningar och antaganden om flerspråkiga elever kan därför ha negativa konsekvenser för de flerspråkiga elever som har läs- och skrivsvårigheter då de tidiga insatserna som behövs för att underlätta och hjälpa dessa elever sätts in för sent.

Damber (2010) skriver att: ”[t]he deficit discourse[4], where L2 learners are seen as members of a collective suffering from deficits, is the backdrop for many L2 children’s experiences in school” (s 37). Olika diskurser i vårt samhälle påverkar hur två- och flerspråkiga elever uppfattas, hur de talas till och hur de uppmuntras av sina lärare. Att behärska det språk som används i skolan är otroligt viktigt och spelar stor roll när det gäller flerspråkiga elevers akademiska framgång. Många gånger ställs inte samma krav eller förväntningar på flerspråkiga elever, de förväntas inte prestera lika bra eller nå lika höga resultat som sina enspråkiga klasskamrater (Damber 2010).

[4] Ett centralt begrepp i detta sammanhang är ”the deficit discourse”. Med detta menas en diskurs där man ser på världen, och främst på individer, i termer av problem. Individer ses som objekt som innehar brister och man trycker ner individens positiva möjligheter. Då detta begrepp saknar en bra svensk motsvarighet så kommer vi därför även i fortsättningen att använda oss utav detta begrepp.

Lärare idag har lägre förväntningar på flerspråkiga elever än på enspråkiga, svenska elever. Damber (2010) menar att ”the deficit discourse” görs synlig genom det som står om framtidsutsikterna för invandrare i textböcker som används i kurser för svenska som andraspråk. Damber (2010) hänvisar till Mattlar som visar att författarna till dessa textböcker har låga förväntningar på invandrarna och deras framtidsutsikter. Det framkommer i dessa textböcker att det endast verkar vara arbete i den offentliga sektorn som kan erbjuda invandrarna framtida karriärmöjligheter.

Bland utbildare är ”the deficit discourse” väl dokumenterad, både internationellt och nationellt. Barn med invandrarbakgrund framställs ofta som dysfunktionella barn med speciella behov (Damber 2010 hänvisar här bland annat till Torpsten, Runfors, Parzyk, Lahdenperä och Economou, se sidan 39). Lärare tenderar ibland även att se på ämnet svenska som andraspråk som ett ämne som är till för att kompensera för elevernas tillkortakommanden. Även Gruber (2007) skriver om lärares föreställningar om invandrarelever och hänvisar även hon till Lahdenperä som visat att många lärare ser invandrarelever som avvikande och som elever med särskilda behov. Lahdenperä visar även att ”de problem som beskrivs av lärarna … sällan föreläggs till skolan, dess organisation eller praktik, utan framförallt tillskrivs eleverna” (Gruber 2007, s 34). De förväntningar som lärare har på sina elever och de krav som de ställer speglar vad de tror att deras elever kan uppnå. Om lärare ser på flerspråkiga elever som dysfunktionella och i behov av stödundervisning, så ges antagligen ej dessa elever den undervisning som kan maximera deras kognitiva utveckling (Damber 2010 hänvisar här till Cummins, se sidan 39-40).

Flerspråkiga elevers möjligheter och begränsningar har undersökts[5] ur ett lärarperspektiv genom att låta lärare visa sina uppfattningar kring elevernas kunskapsnivåer. Lärarnas uppfattningar kring elevernas kunskapsnivåer är gestaltade med hjälp av tre olika bedömningsnivåer, låg, mellan samt hög kunskapsnivå. 18 utav 36 elever med annat modersmål än svenska anses ha låg kunskapsnivå enligt lärarnas bedömningar. 13 elever anses av lärarna ligga på en mellannivå medan endast 5 elever ligger på en hög nivå. Lärarnas bedömningar av eleverna visar att de som ansågs ligga på en nybörjarnivå samt en mellannivå i svenska även låg på en låg kunskapsnivå i ämnet SO. De 5 elever som bedömdes ligga på en hög nivå i ämnet SO, ansågs även ligga på en avancerad nivå inom behärskning av det svenska språket (Gröning 2006).

[5] För mer utförlig information om den studie som Inger Gröning (2006) genomfört, se bilaga 2.

Sammanfattningsvis kan sägas att forskningens tal om lärares arbete med flerspråkiga elever kännetecknas av att flerspråkiga elever ses som besvärliga. Många lärare och övrig personal som arbetar i svensk skola uppfattar ofta flerspråkiga elever som ”stökiga elever” och förväntar sig inte att de ska prestera på samma nivå som de enspråkiga, svenska eleverna. Många lärare har förutfattade meningar om flerspråkiga elever och ser dem ibland som elever som är i behov av särskilt stöd. Tydlighet i undervisningen och i formuleringen av de mål som eleverna skall uppnå har visat sig vara framgångsrikt i arbetet med flerspråkiga elever. En god kommunikation mellan lärare – elever och lärare – föräldrar är viktig för att tydliggöra de mål och förväntningar som lärare ställer på eleverna. Undervisningen bör vara autentisk i den mån det är möjligt och utgå ifrån elevernas erfarenheter och förförståelse.

4.3 Forskningens tal om flerspråkiga elevers identitetsskapande

Forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation visar att lärares uppfattningar om flerspråkiga elever speglar hur eleverna ser på sig själva och sin identitet. Damber (2010) skriver om en experimentell studie gjord av Rosenthal och Jacobsson (s 40) där de beskriver hur lärares förväntningar, både höga och låga, påverkar elevernas prestationsförmåga och att detta leder till att de fungerar som självuppfyllande profetior. De förväntningar som lärare har på flerspråkiga elever och hur lärare ser på flerspråkiga elever påverkar deras identitetsskapande och hur dessa elever ser på sig själva i skolsammanhang. Det är viktigt att lärare har en förståelse för sina elever för att de skall kunna skapa en miljö där eleverna kan möta och nå upp till de krav som ställs på dem. Att ställa höga krav på sina elever kräver adekvata verktyg för lärande och kräver att lärarna förstår hur olika kulturella bakgrunder kan påverka lärandet. Att ställa för höga krav kan leda till misslyckande, krav som är för låga kan i sin tur leda till att eleverna felaktigt identifierar sig själva som lågpresterande (Damber 2010). Förmågan att behärska det språk och att förstå den diskurs som används i skolan påverkar även hur elever ser på sig själva, Damber (2010) hänvisar till Cummins och skriver att ”… children’s self-image and self-efficacy beliefs are dependent on how well they manage the school codes” (s 41).

Enligt Gruber (2007) har Parszyk i sina studier funnit att minoritetselever känner sig utsatta för ”osynlig rasism”. Detta kan visa sig som menande blickar från lärarna, att de inte blir tilltalade eller en känsla som gör att eleverna upplever att deras etniska identitet ogillas. Eleverna i Parszyks material beskriver hur ”lärare på olika sätt förhåller sig till ”svenska

elever” respektive ”minoritetselever”, vilket skapar känslor av underlägsenhet” (Gruber 2007, s 35).

Lärare i skolan måste vara aktsamma kring hur de behandlar flerspråkiga elever eftersom deras uppfattningar kan ha en stor inverkan på dessa elevers identitetskonstruktion. Om lärare gör skillnad på flerspråkiga och enspråkiga elever så påverkar det i stor utsträckning dessa elevers bildande av en identitet i skolans miljö. Gruber (2007) undersöker bland annat hur lärare och skolpersonal klassificerar och gör skillnad på elever bland annat utifrån elevernas kulturella och nationella bakgrund. Hon tar upp benämningar såsom ”invandrarkillar”, ”svenska elever”, ”romska tjejer” och så vidare. Hennes resultat visar att det inte är möjligt att ”göra en enkel generalisering av hur dessa skillnadskonstruktioner [tar] form i det dagliga skollivet” och hon menar att dessa skillnader som ”genereras och upprätthålls via skolpersonalens handlande, resonemang och interaktioner med eleverna förstås som synnerligen komplexa, varierande och situationsbundna” (s 191). Lärare är ofta mer sympatiskt inställda till ”invandrartjejer” än till ”invandrarkillar” och lyssnar därför på ett annat sätt till dem. Lärare identifierar inte elever som invandrare om de presterar väl i sitt skolarbete i lika stor utsträckning som om de presterar dåligt. Gruber (2007) uppmärksammar tidigare forskning av Hällgren och Cederberg som funnit att elever är ”väl medvetna om det stigma som följer med en identifikationen invandrarelev” (s 192). Elever med invandrarbakgrund och höga betyg i dessa studier har själva medvetet undvikit sammankoppling med andra ”invandrarelever” (s 192). Dessa elever skapar olika strategier för att slippa synas tillsammans med ”invandrarelever”, de håller bland annat rent fysiskt avstånd till dem. Att umgås med ”invandrarelever” ses som förenat med en risk för att bli betraktad som en ”problematisk och svagpresterande elev” av lärare på skolan vilket i sin tur leder till minskade möjligheter till skolframgång (Gruber 2007, s 192). Detta beteende, att elever med invandrarbakgrund tar avstånd från andra invandrare för att de inte vill riskera att av lärarna betraktas som ”problemelever”, kallas enligt Gruber (2007) i internationella studier för att inta en ”racelesness” position. Gruber (2007) tar upp flera exempel på detta och nämner bland annat Sewell (s 192-193) som diskuterar pojkar med afrokaribisk bakgrund som anpassar sig till vad han kallar för skolans ”vita” norm och hur de genom denna anpassning når akademisk framgång.

Talet om flerspråkiga elevers skolsituation i relation till identitetsskapande visar att lärare kategoriserar enbart vissa flerspråkiga elever som ”invandrarkillar”. Det är bara de pojkar med invandrarbakgrund som inte ”motsvarade förväntningarna på ett önskvärt skolbeteende”

(Gruber 2007, s 194) som räknas till denna kategori. Det vill säga att de flerspråkiga elever som lyckas väl med sitt skolarbete inte blir kategoriserade som ”invandrare” i lika stor utsträckning som de flerspråkiga elever som misslyckas eller inte presterar lika bra i skolan. Här skiljer lärarna på elever med utländsk bakgrund utifrån hur väl de presterar. Detta kan kallas för ”vardagsrasism” (s 201) och detta har inte med avsiktligt handlande att göra utan sker snarare helt oreflekterat. Detta visar på hur lärares förväntningar på och föreställningar om elever med invandrarbakgrund är kopplat till skolprestation samt deras beteende i skolan och hur detta i sin tur påverkar dessa elevers identitetsskapande (Gruber 2007).

En elevs identitet skapas utifrån olika aspekter. Det är inte endast skolan som ligger till grund för identitetskonstruktionen utan den bildas kontinuerligt genom olika faktorer. Otterup (2005) har i sin intervjuundersökning valt att utgå ifrån fem olika kategorier; *familj, plats, skola, språk* samt *mål* vilka alla är relaterade till kärnkategorin *identitet*.

Familj

I den del av intervjuundersökningen som centreras kring kategorin familj visar resultaten att de härstammar från mycket olika familjeförhållanden och har olika bakgrund. Dessa olika familjeförhållanden som eleverna innehar kommer troligen att påverka deras språkutveckling i förhållande till deras identitetsskapande.

Modersmålet har en ledande ställning i hemmen och framträder som det naturliga språkvalet mellan förälder och barn. Föräldrarnas arbetssituation är en avgörande faktor för utsträckningen av familjens integration i det svenska samhället som kan ligga till grund för elevernas identitetsutveckling. De deltagande elevernas föräldrar har drabbats av en misstro mot människor med utländsk bakgrund som ofta hägrar inom den svenska arbetsmarknaden. Denna skepticism leder till att människor delas in i fack, inte utifrån deras kvalifikationer utan utifrån att de är ”invandrare”. Detta, om något, är identitetsskapande (Otterup 2005).

Även antalet syskon i hemmet verkar ha betydelse för i vilken utsträckning eleverna använder sina olika språk. Majoriteten av de som har syskon talar svenska med dem men talar sitt modersmål med föräldrarna. De kontakter som eleverna har med sina släktingar i hemlandet kan ligga till grund för deras identitetskonstruktioner eftersom de påverkas av användandet av olika språk från olika håll. Familjen bidrar med olika komponenter som eleverna sedan måste förhålla sig till vilket är en avgörande faktor i dennes identitetsutveckling (Otterup 2005).

Plats

Många flerspråkiga elever uttrycker en positiv inställning till det mångkulturella området som de växt upp i. De verkar uppleva en trygghet på en mångkulturell plats och den flerspråkiga stadsdel som de växt upp i har spelat en stor roll i deras liv. Eftersom elevernas inställningar till den mångkulturella och flerspråkiga plats som de växt upp på är övervägande positiva innebär detta att platsen verkar ha en betydande roll för elevernas identitetskonstruktioner. Denna plats genomsyras av flerspråkighet och de människor som bor där utvecklar på grund utav detta en positiv syn på flerspråkighet eftersom platsen upplevs som trygg och naturlig. Eleverna som växer upp i denna flerspråkiga stadsdel kan välja att bli påverkade av olika tillhörigheter, genom flerspråkig interaktion och skapa nya identiteter genom deltagande i varandras liv (Otterup 2005).

Skolan

Skolan är den institution, vid sidan av hemmet och familjen som har störst inverkan på unga människors uppväxt. Skolan har genom sitt uppdrag en viktig roll som överförare av de värderingar som samhället vilar på. Skolan spelar en stor roll i flerspråkiga elevers identitetsskapande. Detta visas genom att eleverna uppger att de har fått stöd i modersmålsundervisningen samt att de umgås med andra flerspråkiga elever på skoltid. Detta innebär en möjlighet för eleverna att hämta in varierade influenser från olika kulturella bakgrunder och därmed bidra med en god grund att bygga sin identitet på. Om skolan inte är en trygg plats för dessa elever blir det alltför lätt att hamna i en färdig identitetskonstruktion utifrån olika uppfattningar och förutfattade meningar som ofta cirkulerar i skolan (Otterup 2005).

Språk

Det finns tydliga band mellan språk och identitet. Vi känner ofta en samhörighet med de som är som vi och ett språk kan vara en tydlig faktor i denna gemenskap. Dels kan det beröra de språkliga identitetsmarkeringar som den enskilde språkbrukaren framhäver men det kan även handla om den kommunikativa funktion som språket innebär. Språket vi talar framhäver olika grupper och tillhörigheter inom ett samhälle. För flerspråkiga individer kan sambandet mellan språk och identitet ses som speciellt tydligt. Språk bör ses som ett redskap och varje språklig handling utgör även en identitetshandling (Otterup 2005).

Mål

De flesta elever har höga mål och ambitioner när det gäller framtida yrken och studier. Detsamma gäller de personliga mål som eleverna satt upp för sig själva. Många vill skaffa familj men vill samtidigt inte att detta ska influera deras yrkesmässiga val i alltför stor utsträckning. Eleverna är väl medvetna om språkets betydelse för vidare utbildning samt för att bibehålla en bra kontakt med familj och vänner. Genom dessa mål väljer de själva hur de önskar presentera sig och hur deras identitetskonstruktion tar form. Eleverna uppfattar sina egna identiteter som komplexa och sammansatta på varierade sätt. Elevernas identitetsskapande utgörs av en pågående process där olika komponenter utgör en grund men där flerspråkigheten kontinuerligt löper som en röd tråd genom processen och spelar en signifikant roll i elevernas identitetsarbete (Otterup 2005).

Mellan flerspråkiga elever finns tendenser till olika grupperingar, både i skolan och på fritiden. Många av de mångkulturella eleverna söker sig till grupper med annat ursprung än svenska. Dessa tendenser är tydliga och utgör en stor del av det dagliga val av grupper som eleverna gör. Elevers kamratrelationer och val av olika grupperingar styrs av de makt- och statusskillnader som ofta återspeglas i vårt samhälle. Skolan har en stark symbolisk roll som identitets- och gruppmarkör och detta blir allt tydligare för varje skolår som går, inte minst för eleverna själva (Gröning 2006).

Forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation visar att flerspråkiga elevers identiteter ofta tar form utifrån förutfattade meningar som cirkulerar i skolan. Många av dessa elever ses som annorlunda och detta innebär stora konsekvenser för deras identitetsskapande genom att de placeras in i färdiga fack som kan vara svåra att ta sig ur. Många elever upplever att de behöver försvara sin flerspråkighet och därmed även sin identitet. De upplever att de uppfattas som avvikande och nedvärderade. Deras identitetskonstruktioner blir lidande i och med att de uppfattas av andra elever och lärare som avvikande. Eleverna upplever att de blir tilldelade en identitet som ”icke-svensk” och att det sedan blir svårt att forma sin egen identitet. Det som eleverna upplever i samband med modersmålsundervisningen är att de där får tillfälle att växla språk och att undervisningen är baserad på deras färdigheter och förmågor. Detta bidrar till att eleverna får en chans att utveckla sin egen identitet i en miljö där de känner sig bekväma och trygga (Torpsten 2008).

Sammanfattningsvis kan sägas att forskningens tal om flerspråkiga elevers identitetsskapande kännetecknas av att de flerspråkiga elevernas identitet i skolan ofta förknippas med negativa aspekter som sämre skolresultat och avskildhet. De flerspråkiga eleverna tilldelas en redan förutbestämd identitet och går därmed miste om att själva skapa en egen identitet som elev i den svenska skolan.

5. DISKUSSION

Vårt ursprungliga forskningsintresse som har legat till grund för detta examensarbete bottnar i ett intresse för språk och flerspråkighet. Vi kommer snart att bli verksamma lärare i den svenska skolan och intresserar oss därför för flerspråkiga elevers skolsituation. Vi närmade oss studien med ett intryck av denna situation som problematisk. Huvudsakligen för att flerspråkiga elever inte tycks prestera på samma nivå som de enspråkiga, svenska eleverna. Syftet med detta examensarbete har varit att fördjupa förståelsen för flerspråkiga elevers skolsituation i Sverige. Vi har i vår analys av vårt empiriska material utgått ifrån följande forskningsfrågor:

- **Hur framträder sambandet mellan skolprestation och flerspråkighet i forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation?**
- **Hur framträder lärares arbete med och uppfattningar om flerspråkiga elever i forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation?**
- **Hur framträder flerspråkiga elevers identitetsskapande i forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation?**

Vi har undersökt forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation. Detta studieobjekt har angripits utifrån lärares och elevers perspektiv. Vi har valt att fokusera på flerspråkighet i relation till skolprestation, lärares arbete med och uppfattningar om flerspråkiga elever och dessa elevers identitetsskapande. Vi menar att detta problemområde utifrån dessa aspekter tillsammans bildar ett komplext sammanhang.

I forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation träder tydliga diskurser fram. De flerspråkiga eleverna presterar inte lika bra som sina enspråkiga jämlikar. Många lärare som arbetar i svensk skola ser flerspråkiga elever som ”struliga” och ”jobbiga”. De ses som elever

som bör avskiljas från den ”vanliga” undervisningen. De flerspråkiga eleverna ges heller inte samma chans att bilda sig en egen identitet som elev i den svenska skolan utan tilldelas istället en given roll som bygger på förutfattade meningar och föreställningar.

Vi vill kasta ljus på frågor som rör flerspråkighet eftersom vi menar att en ökad förståelse för flerspråkiga elever och deras skolsituation bidrar till att motverka den segregation som framträder i forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation i Sverige. Vi vill i denna diskussion visa på möjligheten att se flerspråkighet som en tillgång i skolan.

Vi upplever att det i vårt samhälle ses som något positivt att tala flera språk, att resa i världen och att vara multikulturell. Vi lever idag i en alltmer globaliserad vardag. Internationella kontakter ses idag som något mycket användbart och är något som efterfrågas. Däremot i svensk skola tycks det som något negativt att vara flerspråkig och att vara multikulturell. Varför är det så? Vi tror att en ökad medvetenhet hos lärare och övrig personal i skolan kan bidra till att ändra denna negativa syn. Vi måste förmedla att flerspråkighet är positivt, detta rör bemötandet av, talet om och arbetet med flerspråkiga elever. Vi vill att alla som vistas i svensk skola skall känna trygghet och känna att skolan är en positivt laddad miljö. Vi vill motverka upplevelsen av att det finns ett ”vi” och ett ”dem” (se avsnitt 4.2).

Enligt oss ingår det i vårt uppdrag som lärare att skapa lika möjligheter för alla elever. I vår studie har vi visat att lärares uppfattningar om och bemötande utav flerspråkiga elever har en avgörande roll för hur dessa elever ser på sig själva och hur de skapar sig en identitet som elev i svensk skola. De flesta barn i Sverige går i skolan i minst 12 år och spenderar en stor del av sin tid i skolan. För många flerspråkiga och multikulturella barn är det ett första möte med det svenska samhället och detta möte kan komma att färga deras framtid. Detta påverkar i sin tur den framtida relation dessa elever kan komma att ha med svensk skola i rollen som förälder när deras barn en dag skall gå i svensk skola. Det vi vill framhäva är att skolan är en stor del utav människors liv och därför är det så viktigt att som lärare vara medveten om problematiken som rör de flerspråkiga eleverna.

Vi anser att flerspråkiga elever som har bra betyg och gör bra ifrån sig i skolan inte skall behöva ta avstånd från andra flerspråkiga och multikulturella elever för att de vill undvika att få en negativ stämpel från lärare och andra elever på skolan. Att detta överhuvudtaget förekommer är beklämmande. Vi ser en risk för att en ond cirkel skapas när en flerspråkig elev direkt ges en förutbestämd identitet i skolan. Detta bidrar till att eleven inte får möjlighet

att själv konstruera sin identitet och riskerar istället att hamna i ett ”fack”. Denna negativa syn och de förutfattade meningar som florerar om flerspråkiga elever i den svenska skolan är något som vi tror påverkar de flerspråkiga elevernas välbefinnande, skolprestation och självbild.

Det finns idag fler mångkulturella elever i den svenska skolan än någonsin. Vi som lärare behöver vara förberedda på att arbeta med flerspråkiga elever. Vi vill belysa flerspråkiga elevers skolsituation för att vi anser att det är viktigt att alla som arbetar inom svensk skola skall ha förståelse för och kunskap om detta för att dessa elever skall få en så trygg och givande skolupplevelse som möjligt.

Vi vill inte att det ska ses som något negativt att vara flerspråkig eller multikulturell och vill därför arbeta för att förändra denna inställning. Vi vill i vårt kommande lärararbete sträva efter att alla elever skall ha lika möjligheter att lyckas i svensk skola.

5.1 Mellan studie och ”verklighet”

Vi har i arbetet med att undersöka forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation valt att utgå ifrån en kvalitativ forskningsansats med fokus på diskursteori och analys. Det var för oss angeläget att göra denna typ av forskningsöversikt för att utmana de intryck av flerspråkiga elevers skolsituation som vi hade innan detta arbete påbörjades. Vår analys och de diskurser som framträtt besannade de tidiga föreställningar vi hade kring flerspråkiga elevers skolsituation. I arbetet med att analysera vårt empiriska material så har vi dock varit väl medvetna om dessa föreställningar och kanske kan detta ha bidragit till att vi uppfattat och tolkat våra resultat så som vi gjort.

Angående studiens trovärdighet (Larsson 2005) vill vi särskilt belysa följande två aspekter: Vi har funnit två utav de avhandlingar vi valt som en del i vårt empiriska material genom en korsreferens. Detta gäller valet av Ulla Dambers (2010) avhandling *Reading for Life, Three Studies of Swedish Students' Literacy Development* och Sabine Grubers (2007) avhandling *Skolan gör skillnad: Etnicitet och institutionell praktik*. En potentiell risk med detta är att forskare som refererar varandra kan ha gemensamma utgångspunkter vilket i sin tur leder till att de eventuellt kan ha kommit fram till liknande resultat. Detta kan även ha lett till att vi eventuellt missat andra diskurser än de som vi funnit.

Vi har valt att analysera tidigare forskning kring flerspråkiga elevers skolsituation i en svensk kontext. Detta är ett medvetet val som vi gjort därför att det är i den svenska skolan som vi kommer att arbeta. Det skulle dock vara intressant att i framtida studier även undersöka denna problematik ur ett internationellt perspektiv då det kan finnas ”motdiskurser” i andra kulturer. Det enhetliga resultat som vår undersökning visar på kan vara ett uttryck för en dominerande svensk uppfattning. Vi har under studiens gång diskuterat om det kan finnas ytterligare mönster i denna diskurs. Det vore intressant att undersöka vidare relationen mellan till exempel skolframgång och etnisk tillhörighet då vi sett att framgångsrika elever med utländsk bakgrund inte verkar tillhöra kategorin ”invandrarelever” (se avsnitt 4.3). Detta visar på att skolframgång inte enbart har en koppling till språk utan även till etnisk härkomst.

Vi har funnit en starkt dominerande diskurs i forskningens tal om flerspråkiga elevers skolsituation. I denna diskurs framträder flerspråkiga elevers skolsituation som problematisk. Vi har insett hur viktigt det är att känna till denna diskurs eftersom den förståelsen påverkar hur vi kommer att arbeta som lärare. Vi anser att alla lärare och andra som arbetar i svensk skola bör ha en insikt om att flerspråkiga elevers skolsituation inte *är* problematisk utan snarare *konstrueras* som problematisk.

Det vore intressant att se och jämföra skolor med olika antal flerspråkiga elever och se hur de arbetar med sina elever och vilka resultat som eleverna uppnår. Vad är framgångskonceptet hos en skola som har lyckats främja flerspråkighet? Vilka faktorer spelar in? Hur klingar talet om flerspråkighet på dessa skolor? Vi tror att ett positivt tal om flerspråkighet skulle kunna utmana och bidra till att motverka den nu rådande diskursen.

6. REFERENSER

Aarsaether, Finn (2003): Kodväxling som resurs i samspel. Hur pakistansk-norska barn använder flera språk för att organisera samtal. I Jakob Cromdal & Ann-Carita Evaldsson, red: *Ett vardagsliv med flera språk,* s 105-128. Stockholm: Liber.

Allwood, Carl Martin & Erikson, Martin G. (2010): *Grundläggande vetenskapsteori för psykologi och andra beteendevetenskaper.* Lund: Studentlitteratur.

Aspers, Patrik (2007/2011): *Etnografiska metoder - Att förstå och förklara samtiden (andra upplagan).* Malmö: Liber.

Berg, Gunnar (2003): *Att förstå skolan. En teori om skolan som institution och skolor som organisationer.* Lund: Studentlitteratur.

Börestam, Ulla & Huss, Leena (2001): *Språkliga möten. Tvåspråkighet och kontaktlingvistik.* Lund: Studentlitteratur.

Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (2010): Introduktion – ”Motsatsen till relativism, detta bör vi aldrig glömma, stavas absolutism”. I Mats Börjesson & Eva Palmblad, red: *Diskursanalys i praktiken,* s 7-28. Malmö: Liber.

Börjesson, Mats (2003): *Diskurser och konstruktioner – En sorts metodbok.* Lund: Studentlitteratur.

Carlsson, Reidun (2010): *Gamla mönster i nya former? Tre studier om specialpedagogik i teori och praktik.* Örebro Universitet: Licentiatavhandlingar i pedagogik, 5.

Cromdal, Jakob & Evaldsson, Ann-Carita (2003): Flerspråkighet till vardags – en introduktion. I Jakob Cromdal & Ann-Carita Evaldsson, red: *Ett vardagsliv med flera språk,* s 11-43. Stockholm: Liber.

Crucikshank, Ken (2006): *Teenagers, Literacy and School. Researching in Multilingual Contexts.* New York: Routledge.

Damber, Ulla (2010): *Reading for life: Three Studies of Swedish Students' Literacy Development.* Linköping: Linköping studies in behavioral science, 149.

Evaldsson, Ann-Carita (2003): Elevers flerspråkiga aktiviteter och dominerande enspråkiga former för kommunikation. I Jakob Cromdal & Ann-Carita Evaldsson, red: *Ett vardagsliv med flera språk*, s 66-85. Stockholm: Liber.

Gibbons, Pauline (2006/2010): *Stärk språket, stärk lärandet. Språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt för och med andraspråkselever i klassrummet.* Stockholm: Hallgren & Fallgren Studieförlag AB.

Gruber, Sabine (2007): *Skolan gör skillnad: Etnicitet och institutionell praktik.* Linköping: Linköping Studies in Arts and Science, 387.

Gröning, Inger (2006): *Språk, interaktion och lärande i mångfaldens skola.* Uppsala: Digitala skrifter från Nordiska språk, 1.

György-Ullholm, Kamilla (2010): Flerspråkighet, enspråkighet och etnisk identitet. I Nigel Musk & Åsa Wedin, red: *Flerspråkighet, identitet och lärande*, s 23-54. Lund: Studentlitteratur.

Hjörne, Eva & Säljö, Roger (2008): *Att platsa i en skola för alla – Elevhälsa och förhandling om normalitet i den svenska skolan*. Stockholm: Nordstedts Akademiska Förlag.

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt K. (1997): *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder.* Lund: Studentlitteratur.

Hyltenstam, Kenneth & Tuomela, Veli (1996): Hemspråksundervisningen. I Kenneth Hyltenstam, red: *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*, s 9-109. Lund: Studentlitteratur.

Hyltenstam, Kenneth & Wassén, Kerstin (1984): *Svenska som andraspråk – en introduktion.* Lund: Studentlitteratur.

Håkansson, Gisela (2003/2010): *Tvåspråkighet hos barn i Sverige.* Lund: Studentlitteratur.

Jonson, Carla (2010): Makt- och identitetsrelaterade funktioner i kodväxling. I Nigel Musk & Åsa Wedin, red: *Flerspråkighet, identitet och lärande*, s 127-147. Lund: Studentlitteratur.

Jonsson Lilja, Sally (1999): *Den mångkulturella skolan – ideal kontra verklighet. Modersmålslärarnas arbetsvillkor i Göteborg i ett sociologiskt perspektiv.* Arbetsrapporter vid Sociologiska institutionen, 12. Göteborgs universitet.

Jørgensen Normann, Jens (2003): De ungas språk – om ungdomars flerspråkiga handlande. I Jakob Cromdal & Ann-Carita Evaldsson, red: *Ett vardagsliv med flera språk,* s 45-64. Stockholm: Liber.

Kamil Z. Ozerk (1996/1998): Vygotskij i tvåspråkighetsforskningen. I Ivar Bråten, red: *Vygotskij och pedagogiken,* s 137-160. Lund: Studentlitteratur.

Larsson, Staffan (2005): Om kvalitet i kvalitativa studier. *Nordisk Pedagogik* (25)1, s 16-35.

Lgr80, Läroplan för grundskolan 1980. Allmän del. Stockholm: Skolöverstyrelsen och Utbildningsförlaget.

Lpo 94, *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet.* Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Morfiadakis, Emmanuel (1981): *Invandrarna och hemspråksreformen.* Stockholm: Liber.

Nationalencyklopedin (2011), www.ne.se.

Nauclér, Kerstin; Welin, Ritva & Ögren, Margreth (1988): *Kultur- och språkmöten. Om tvåspråkigt arbetssätt i förskolan.* Stockholm: Liber.

Neumann, Iver B. (2003): *Mening, materialet, makt – En introduktion till diskursanalys.* Lund: Studentlitteratur.

Otterup, Tore (2005): *"Jag känner mej begåvad bara" – Om flerspråkighet och identitetskonstruktion bland ungdomar i ett multietniskt förortsområde.* Göteborg: Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap, 2

Paulin, Arja (1993/1995): Hemspråk i den svenska skolan. I Skolverket, red: *Mer än ett modersmål – Hemspråksdidaktik,* s 9-21. Stockholm: HLS Förlag.

Repstad, Pål (2007): *Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap.* Lund: Studentlitteratur.

Skolverket (1996): *Hemspråksundervisningen – en översyn.* Skolverkets rapport nr 105. Dnr 95:398. Stockholm: Skolverket och Liber.

Skolverket (2000): *Grundskolans kursplan för modersmål*. Stockholm: Skolverket. [Kan hämtas från www.skolverket.se].

Skolverket (2000): *Grundskolans kursplan för svenska som andraspråk.* Stockholm: Skolverket. [Kan hämtas från www.skolverket.se].

Skolverket (2002/2003): *Flera språk – fler möjligheter. Utveckling av modersmålsstödet och modersmålsundervisningen.* Skolverkets rapport nr 228. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2011): *Greppa språket – Ämnesdidaktiska perspektiv på flerspråkighet.* Skolverkets forskning för skolan, 11:1221. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2011): *Kursplan i modersmål för grundskolan.* Stockholm: Skolverket. [Kan hämtas från www.skolverket.se].

Steensig, Jakob (2003): Konversationsanalys och tvåspråkigt samspel – maktkamp och kodväxling i ett turkiskt-danskt tvåspråkigt samtal. I Jakob Cromdal & Ann-Carita Evaldsson, red: *Ett vardagsliv med flera språk,* s 87-103. Stockholm: Liber.

Tellgren, Britt (2004): *Förskolan som mötesplats. Barns strategier för tillträden och uteslutningar i lek och samtal.* Örebro universitet: Licentiatavhandlingar vid Pedagogiska institutionen, 1652-5248; 2.

Torpsten, Ann-Christin (2008): *Erbjudet och upplevt lärande i mötet med svenska som andraspråk och svensk skola.* Växjö: Acta Wexionensia, Växjö University Press, 155.

Werndin, Marie (2010): Identitetsförhandlingar i det flerspråkiga klassrummet: om ungdomsspråk, makt och diskurs. I Nigel Musk & Åsa Wedin, red: *Flerspråkighet, identitet och lärande,* s 97- 125. Lund: Studentlitteratur.

Wiberg, Åke (1996): Svenska som andraspråk i skolan. I Kenneth Hyltenstam, red: *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige,* s 110-147. Lund: Studentlitteratur.

Quennerstedt, Ann (2006): *Kommunen – en part i utbildningspolitiken?* Örebro: Örebro Studies in Education, 14.

BILAGOR

Som bilagor följer här korta presentationer och sammanfattningar av de avhandlingar som vi valt att analysera för att söka svar på våra frågor.

Bilaga 1

Otterup, Tore (2005): *"Jag känner mej begåvad bara" – Om flerspråkighet och identitetskonstruktion bland ungdomar i ett multietniskt förortsområde.* Göteborg: Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap, 2

I Tore Otterups (2005) avhandling *"Jag känner mej begåvad bara" – Om flerspråkighet och identitetskonstruktion bland ungdomar i ett multietniskt förortsområde* är syftet att illustrera flerspråkighetens betydelse för barn och ungdomar i ett multietniskt förortsområde i Sverige. Författaren har genomfört två studier för att komma fram till ett resultat, dessa två studier har genomförts på två olika sätt. Den ena studien genomfördes med hjälp utav en kvantitativ enkätundersökning, och i den andra studien genomfördes en kvalitativ intervjuundersökning. Otterup (2005) använder sig utav en kombinerad forskningsmetod eftersom han menar att detta kan bidra med ett mer mångsidigt sätt att belysa forskningsobjekten samt få ett mer trovärdigt resultat. Otterup (2005) menar att den kvantitativa enkätundersökningen ger en vid beskrivning av barn och ungdomar som har växt upp och lever i ett multietniskt förortsområde medan den kvalitativa intervjuundersökningens syfte bottnar i att fördjupa de kvantitativa resultaten.

Författarens avsikt med enkätundersökningen var att finna strukturella och regelbundna mönster hos flerspråkiga elevers språkanvändande i de miljöer de vistas i.
Otterups (2005) syfte med den kvalitativa intervjuundersökningen var att "… söka de faktorer som var av betydelse för informanternas flerspråkighet och deras syn på den…" (s 120).
Ur författarens kvalitativa analysarbete framträdde en teoretisk modell där flerspråkighet utgjorde en kategori inom den kärnkategori som framstod som mest central, nämligen *identiteten*. Denna kärnkategori utgör alltså grunden för de fem underkategorier som författaren har använt sig av i sin kvalitativa intervjuundersökning. Dessa fem underkategorier som alla är relaterade till kärnkategorin identiteten är: Familj, Skola, Plats, Mål & Språk.

Bilaga 2

Gröning, Inger (2006): *Språk, interaktion och lärande i mångfaldens skola*. Uppsala: Digitala skrifter från Nordiska språk, 1.

Inger Grönings (2006) avhandling *Språk, interaktion och lärande i mångfaldens skola* är uppdelad i tre olika studier. Utgångspunkten för dessa studier är baserad på det faktum att de elever som lämnar grundskolan med ofullständiga betyg är överrepresenterade av elever med utländsk bakgrund. Vi har valt att belysa resultaten utav en av författarens tre studier. Denna studie, ”Tvåspråkighet och andraspråkinlärning i grundskolans flerspråkiga klassrum” syfte är att belysa tvåspråkiga elevers lärandesituation i det svenska klassrummet i grundskolan. Gröning (2006) använder sig i sin avhandling av frågor som är direkt ställda till eleverna samt uppfattningar som berörs ur ett lärarperspektiv. Denna avhandling berör alltså både resultat ur ett elevperspektiv men även ur ett lärarperspektiv. Skolan som ligger till grund för studien är en grundskola med elever från förskoleklass upp till årskurs nio. Det gick ca 700 elever på skolan och det uppfattades enligt skolledningen att 70 % av dessa elever var tvåspråkiga. Författaren visar utöver resultaten rörande elevernas lärandesituation i klassrummet även resultat angående kamratrelationer. Dessa resultat visas i undersökningen genom observationer.

Bilaga 3

Torpsten, Ann-Christin (2008): *Erbjudet och upplevt lärandet i mötet med svenska som andra språk och svensk skola.* Växjö: Acta Wexionensia NO 155.

Ann-Christin Torpstens (2008) avhandling *Erbjudet och upplevt lärande i mötet med svenska som andraspråk och svensk skola* är uppdelad i två delar där författaren gör djupdyk i två typer av empiri. Den ena är en textanalys där hon analyserar olika läroplaner och styrdokument och den andra är en etnografisk studie där hon redovisar resultat från tre elevers brev och transkriberade gruppsamtal. Dessa elever har en flerspråkig bakgrund och det är deras uppfattning kring mötet med den svenska skolan och undervisningen av svenska som andraspråk som ligger till grund för Torpstens (2008) studie och är därmed det övergripande syftet. Informanterna som ingick i författarens studie var vid tillfället lärarstudenter med den gemensamma faktorn att de alla var flerspråkiga. Informanterna var vid studiens tidpunkt i åldrarna 21-28 år och alla utbildade sig till ämneslärare.

Torpsten (2008) har i sin studie undersökt vad som finns under ytan i informanternas berättelser rörande mötet med den svenska skolan och deras lärande vilket hon fördjupar i sina resultat från de transkriberade gruppsamtalen med eleverna. Torpstens (2008) intresse av detta bottnar i den forskning som visar att elever med utländsk bakgrund inte når upp till grundskolans mål i allt större utsträckning.

Vi har valt att fokusera och redovisa resultat från den andra delen av Torpstens (2008) empiriska material. Denna avhandling berör flerspråkighet i skolan ur ett elevperspektiv.

Bilaga 4

Damber, Ulla (2010): *Reading for life: Three Studies of Swedish Students' Literacy Development.* Linköping: Linköping studies in behavioral science, 149.

I sin avhandling *Reading for Life, Three Studies of Swedish Students' Literacy Development* undersöker Ulla Damber (2010) vad som utmärker hög- och lågpresterande klasser utifrån olika faktorer hos elever, bland annat språklig bakgrund och socioekonomisk status. Avhandlingens studier undersöker även vad som utmärker de hög- och lågpresterande klasserna när det gäller egenskaper hos lärare, undervisningsmetoder och klassrum.

Avhandlingen består utav tre studier. I studierna kategoriserades elever utifrån några kriterier: 1) de elever som har svenska som sitt förstaspråk och 2) elever som inte har svenska som sitt förstaspråk. Eleverna delades även in i kategorier utefter socioekonomisk status/bakgrund.

Den första studien fokuserar på att utforska vilka faktorer som har en inverkan på elevers prestationsnivå när det gäller läsning, utöver socioekonomisk status och språklig bakgrund. Studien har två mål: 1) Att identifiera klasser som presterar högre och lägre än vad som skulle kunna förväntas utifrån faktorer som elevernas socioekonomiska status och språkliga bakgrund. 2) Hitta egenskaper/faktorer i undervisning, klassrum och hos elever och lärare som kan vara kopplade till att klasser presterar högt när det gäller läsning. I denna studie valdes 238 skolklasser i årskurs 3 ut från en databas med resultat från läsförståelsetest. De 119 klasser som presterade lägst jämfördes med de 119 klasser som presterade högst.

Den andra studien har som huvudmål att vidare utforska de karaktärsdrag, egenskaper och faktorer som finns i klassrum, i undervisning och hos elever och lärare som är utmärkande för de högpresterande klasserna. Studien tar upp frågor om hur lärare kan hjälpa sina elever att bli goda, intresserade läsare. Då språklig bakgrund var en kraftfull faktor som skiljde de högpresterande klasserna från de lågpresterande, utforskas de multikulturella klasserna med låg socioekonomisk status vidare i den andra studien. Damber (2010) vill ta reda på vad det är som gör att vissa högpresterande klasser gör så bra ifrån sig trots att de har ett högt antal elever med låg socioekonomisk status och som inte talar svenska som sitt förstaspråk. I denna studie valdes ett multikulturellt område med låg socioekonomisk status som innehöll flera högpresterande klasser ut från samma databas som i den första studien. Totalt fanns 68 klasser i det här området och utav dessa valdes 8 högpresterande klasser ut.

Den tredje och sista studien i Dambers (2010) avhandling undersöker hur akademiskt framgångsrika elever upplevde sina tidiga erfarenheter från skolan, med fokus på den fiktion de vanemässigt läste under sina tidiga skolår och hur de relaterar dessa erfarenheter till deras nuvarande situation som universitetsstudenter. Studien har följande fyra huvudfrågor:

1) Hur ser eleverna på sina upplevelser/erfarenheter från grundskolan 10 år efter grundskolan?
2) Hur är elevernas upplevelser/erfarenheter från grundskolan relaterade till deras senare akademiska karriär?
3) Vilka andra faktorer tros ha influerat elevernas akademiska karriär?
4) Har eleverna utvecklat ett framtida perspektiv? Om så är fallet, hur utvecklades detta perspektiv?

Vi har i vår granskining av Dambers avhandling (2010) valt att fokusera på de två första studierna som berör flerspråkiga elever och arbetet kring flerspråkiga elever ur ett lärarperspektiv.

Bilaga 5

Gruber, Sabine (2007): *Skolan gör skillnad: Etnicitet och institutionell praktik.* Linköping: Linköping Studies in Arts and Science, 387.

Sabine Gruber (2007) har i arbetet med sin avhandling genomfört en fältstudie där hon begav sig ut i en svensk skola för att undersöka ”hur etnisk och nationell identitet konstrueras i skolan” (s 11). Hon tänkte studera ”processer i skolans praktik som genererar och upprätthåller etniska grupper och gränsdragningar” (s 11). Efter att hon varit i skolorna en tid så kom dock detta att ändras. Hon upplevde att skolans personal inte talade om och bemötte eleverna genom att använda sig utav etniska identiteter på det sätt som hon förväntat sig (till exempel ”bosniska elever” eller ”arabiska elever”). Lärarna talade istället om eleverna som till exempel ”invandrarelever” och ”svenska elever” och identifierade eleverna som ”strulelever”, ”kungar i korridoren”, ”studiemotiverade”, ”ambitiösa” och så vidare (s 12). Benämningarna som lärarna använde var många, omväxlande och ”laddade med betydelser för den dagliga skolverksamheten” (s 12). Gruber (2007) blev nyfiken på hur lärare gör skillnad på elever och framförallt skillnaden mellan svenskar och invandrare då eleverna oftast sågs som ”invandrarelever” eller ”svenska elever”. Gruber (2007) menar att etnicitet spelar en ”central roll för hur elever särskiljs och vilka elever som görs till svenskar respektive invandrare i skolan” (s 12). Hennes syfte kom alltså att ändras till att undersöka ”det särskiljande som är förbundet med kategoriseringen svenskar och invandrare” (s 12). Grubers (2007) fältstudie fokuserar följande frågor:

- Hur och när särskiljs eleverna?
- Vem identifieras som svensk respektive invandrare i skolan?
- Vad ligger till grund för den praktik som formar kategorierna svensk och invandrare?
- Hur görs skillnader och i vilka sammanhang sker detta?

(Gruber 2007, s 13).

Gruber (2007) har genom deltagande observationer och intervjuer valt att utföra sin studie i skolan och dess vardagliga praktik och motiverar sitt val av empiriskt fält genom att framföra att hon ser skolan som ”en av samhällets viktigaste institutioner” (s 24). Den skola som hon valt för att utföra sin studie är centralt belägen i en medelstor stad och ”tillhör därmed en skolkategori som sällan uppmärksammas i forskningssammanhang. I synnerhet när det rör sig

om skolstudier med etnicitetsperspektiv, eftersom det i regel är skolor belägna i storstädernas segregerade ytterområden som då ställs i strålkastarljuset” (Gruber 2007, s 38).